

TÜTÜNƏ NƏZARƏT

International Union
Against Tuberculosis
and Lung Disease

İCTİMAİ SƏHIYYƏ VƏ İSLAHLATLAR MƏRKƏZİ

AHCA

JOHNS HOPKINS
BLOOMBERG
SCHOOL OF PUBLIC HEALTH

Center for Communication Programs

Bu sənəd Ümumdünya Ağ Ciyar Fondu tərəfindən verilmiş grant əsasında çap edilib. Sənədin məzmunu müəlliflərin şəxsi məsuliyyətidir və heç bir halda Vərəm və Ağ Ciyar Xəstəlikləri üzrə Beynəlxalq Birliyin və başqa donorların mövqeyini əks etdirmir.

MÜNDƏRİCAT

Ön Söz.....	4
Tütünə nəzarət.....	5
Tütünün istifadə növləri.....	6
Tütünün tarixi.....	9
Kişilərin tütünçəkməsi.....	11
Qadınların tütünçəkməsi.....	13
Uşaqların tütünçəkməsi.....	15
Siqaretə aludə olmaq.....	16
Sağlamlıq problemləri.....	17
Passiv tütünçəkmə.....	20
Tütündən ölüm.....	22
Tütün istehsalının iqtisadiyata mənfi təsiri.....	24
Tütün istifadəçisinin maddi durumuna dəyən ziyan.....	26
Tütünün yetişdirilməsi.....	28
Tütün şirkətləri.....	30
Tütün ticarəti.....	32
Marketinq.....	34
Tədqiqat.....	36
Bacarıqların inkişaf etdirilməsi.....	38
Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Tütünə Nəzarət üzrə Çərçivə Konvensiyası (TNÇK).....	40
Siqaretsiz ərazilər.....	42
Marketinq qadağaları.....	44
Məhsulun etiketləşdirilməsi.....	46
Səhiyyə kampaniyaları.....	48
Siqareti tərgitmə.....	50
Tütünün qiyməti və vergilər.....	52
Din.....	53

ÖN SÖZ

Tütündən istifadə hər il yer kürəsində 5 milyondan çox insanın həyatına son qoyur. Bu rəqəm HIV/AIDS, vərəm və malyariya xəstəliyindən dünyasını dəyişən insanların ümumi sayından da çoxdur. Belə tendensiya davam edərsə, tütünün istifadəsi ilə bağlı ildə ölənlərin sayı 2030-cu ilədək 8 milyonu ötə bilər. Tütündən istifadənin digər mənfi təsirləri də vardır. Tütünün istifadəsi nəticəsində yoxsulluq səviyyəsi daha da yüksəlir, ərzaq məhsulları becərilən torpaq sahələri tütünün yetişdirilməsi üçün istifadə olunduğundan dünyada qida çatışmazlığından əziyyət çəkən insanların sayı artır, iqtisadi məhsuldarlıq isə azalır. Tütün yarpaqlarının yetişdirilməsi həm də ətraf mühitin çirkləndirilməsi ilə nəticələnir. Tütün sənayesi hələ ki, insanların bu sahədə fəaliyyət göstərməsinə nail olmaqda davam edir və bu amil itirilmiş “əmək”, itirilmiş kapital və itirilmiş resurslar kimi qiymətləndirilməlidir. Tütün epidemiyasının qarşısının alınması üçün çoxşaxəli yanaşmadan istifadə olunmalıdır. Bu mübarizəyə hökumət qurumları, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, BMT institutları, QHT-lər, özəl sektor və ümumiyyətlə bütün sivil cəmiyyət qoşulmalıdır.

Vəsait öz sağlamlığı və səhiyyə siyasəti haqqında düşünən və tütün istehsalı sahəsində idarəetmə, siyasət, iqtisadiyyat, biznes, korporasiya işləri, kontrabanda, vergilər, din, internet, resursların bölüşdürülməsi kimi mövzularla tanış olmaqda maraqlı olan və cəmiyyətin inkişafı və ümumiyyətlə gələcək haqqında düşünən hər bir şəxs üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Vəsaitin tərtib olunmasında əsasən Amerika Xərçəng Cəmiyyəti tərəfindən hazırlanmış “Tütün Atlası” kitabındakı materiallardan istifadə olunmuşdur. Bəzi mövzuların yazılması zamanı, həmçinin ÜST-nin “Tütün Atlası” kitabından və Tütünle bağlı Texniki Kömək Konsorsiumunun internet səhifəsindən istifadə olunmuşdur. Tütünə nəzarətlə bağlı bütün məqamların açıqlandığı bu vəsait Azərbaycan dilində hazırlanmış ilk vəsaitdir. Vəsait “Ağ Ciyər Xəstəlikləri və Vərəmə Qarşı Beynəlxalq İttifaq”ın maliyyələşdirdiyi “Azərbaycan üzrə Tütünle Mübarizə Strategiyasının Hazırlanması” Layihəsi çərçivəsində Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi, Azərbaycan Səhiyyə Kommunikasiyası Assosiasiyası və Con Hopkins Universitetinin Kommunikasiya Proqramları Mərkəzinin birgə səyi ilə hazırlanmışdır.

TÜTÜNƏ NƏZARƏT

Tütüənə nəzarət onun istifadəsi ilə baęlı ciddi problemlərin azaldılmasına yönələn və mütəmadi olaraq irəli sürülən geniş çeşidli ideyalar və fəaliyyətlər toplusudur.

Tütüənə nəzarət tütünün istifadəsinə təsir edən amilləri azaltmaq üçün tərtib olunmuş çoxşaxəli proqramlar, qanunlar və tütünün istifadəsinin dayandırılması üzrə xidmətlər kimi başa düşülür.

- Tütüənə nəzarət proqramları tütünün istifadəsinin qarşısının alınması üçün bilik və bacarıqların yaxşılaşdırılması məqsədilə tərtib olunmuş maarifləndirici tədbirlərdir. Bu proqramlar fəaliyyət və təşəbbüslərdən ibarətdir. Bura müxtəlif auditoriyalar üçün keçirilən maarifləndirici fəaliyyətlər aiddir. Təşəbbüslər cavabdeh tərəflərə təsir etmək və qanunvericilik səviyyəsində dəyişikliklərə nail olmaq üçün tərtib olunmuş fəaliyyətlərdir.

- Tütüənə nəzarət üzrə qanunvericilik fəaliyyətlərinə müvəkkillik, lobbicilik və siyasi dəstəyin təmin olunması, həmçinin ictimai və özəl təşəbbüslər daxil edilə bilər. Bütün bunlar tütünün istifadəsinə təkən verən amillərin azaldılmasına və müxtəlif proqram və xidmətlərin həyata keçirilməsinə yönəlir. Məhdud resurslarla əhalinin bütün təbəqələrini əhatə etmək üçün ən münasib yol qanunvericilik sahəsində fəaliyyətlərin həyata keçirilməsidir. Tütüənə nəzarət proqramlarının tütünün istifadəsinin azaldılması istiqamətində uğur qazanması üçün qanunvericilik səviyyəsindəki fəaliyyətlər prioritet sahələrdən biri olmalıdır.

- Tütündən istifadənin dayandırılması üzrə xidmətlərə maarifləndirmə və məsləhət xidmətləri daxildir. Bu xidmət strukturunun vəzifəsinə, həmçinin, belə xidmətlərin və qanunvericilik səviyyəsində tütünün istifadəsinin dayandırılması məqsədilə müalicənin təmin edilməsi təşəbbüsləri daxildir.

Tütündən istifadəni azaltmaq üçün hökumətlər və icmalar müxtəlif proqramlar, qanunlar və tütündən istifadənin dayandırılması üzrə xidmətlər vasitəsilə çox işlər görə bilərlər. Bunun üçün ölkədə və ya icmada bu problemin ağırlıq səviyyəsinin və görülməli işlərin müəyyənləşdirilməsi vacibdir.

TÜTÜNÜN İSTİFADƏ NÖVLƏRİ

Siqaret dünya üzrə istehsal olunan tütün məhsullarının böyük bir hissəsini, yeni ümumi satışın 96%-ni təşkil edir. Hindistanda çeynənən tütün və İndoneziyada kretek çəkilməsi istisna olmaqla, siqaret tütünün dünyada ən çox istifadə edilən formasıdır. 1881-ci ildə siqaret bükən cihazın ixtirası küllü miqdarda kiçik ölçülü siqaret paketlərinin istehsalına yol açdı və bu amil tütün pandemiyasını daha da gücləndirdi. Əllə bükülən və yorucu əmək tələb edən siqaretlərdən və ya iri ölçülü qəlyanlardan fərqli olaraq, istehsal üsulu ilə hazırlanan siqaretlərin ölçücə münasib və portativ olması onlardan istifadəni asanlaşdırır və asılılığın yaranmasına təkan verir; insanlar avtomobili idarə etdikdə, iş prosesi və ya gəzinti zamanı da siqaret çəkirlər.

Çəkilən tütün

Tütün çəkmək qurudulmuş tütün yarpaqlarının yandırılaraq tüstüsünün tənəffüs yollarına çəkilməsidir. Tütünün yanması nəticəsində nikotin və spesifik tütün nitrosaminləri kimi biokimyəvi aktiv maddələr yaranır və onlar ağ ciyərlər vasitəsilə sorulur.

Eşmə siqaretlər

Eşmə siqaretlər xırda doğranmış tütünün siqaret çəkənlər tərəfindən siqaret kağızına doldurulması yolu ilə hazırlanır. Eşmə siqareti çəkənlər tütün hissəcikləri, qatran, nikotin və spesifik tütün nitrosaminlərinin yüksək konsentrasiyasına məruz qaldıqlarından daha çox ağız, qırtlaq, boğaz və ağ ciyər xərcəngi təhlükəsi ilə qarşılaşırlar. Eşmə siqaret daha çox Avropa və Yeni Zelandiyada istifadə olunur.

Sənaye üsulu ilə hazırlanan siqaretlər

Sənaye üsulu ilə hazırlanan siqaretlər dünyada ən çox istifadə olunan tütün məhsullarıdır. Onlar yüzrlə kimyəvi maddələr vasitəsilə emal edildikdən sonra kağız silindirlə örtülən xırdalanmış və işlənmiş tütündən ibarətdir. Adətən belə siqaretlərin bir ucunda sellüloz asetat filtri olur - siqaret bir tərəfindən yandırılır, digər tərəfindən isə tütün tüstüsü tənəffüs yollarına çəkilir. Sənaye üsulu ilə hazırlanan siqaretlər bütün dünyada geniş istifadə olunur.

Siqarlar

Siqarlar havada qurudulmuş və fermentləşdirilmiş tütün yarpaqlarının bükülməsi yolu ilə hazırlanır. Uzun müddət saxlanması və fermentasiya prosesi nəticəsində yanma zamanı onların tərkibində daha yüksək konsentrasiyalı kanserogen maddələr yaranır. Siqaretlərlə müqayisədə siqarda toksinlərin və qıcıqlandırıcı maddələrin miqdarı daha çox olur. Siqarlar siqaret ölçüsündə olan siqarillo, dabl korona, çerut kimi müxtəlif forma və ölçülərdə istehsal olunur. Siqarlar bütün dünyada istifadə olunur.

Bidilər

Bidi emal olunmamış və günəş altında qurudulduqdan sonra xırdalanmış tütün yarpaqlarının Hindi dilində "temburni" və ya "tendu" adlanan ağacın qurudulmuş yarpağına bükülməsi və sapla bağlanması yolu ilə hazırlanır. Bidini yanmış vəziyyətdə saxlamaq üçün istifadəçilər daha dərinə qüllab edirlər. Buna görə də bidilərin kiçik ölçüdə olmasına baxmayaraq, onların tərkibində siqaretlərlə müqayisədə daha çox qatran və karbon monoksit maddələri yaranır. Bidilər əsasən Cənubi Asiyada istifadə olunur. Onlar Hindistanda ən çox istifadə olunan tütün məhsulu sayılır.

Kretekler

Kretek mixək ətirli siqaret növüdür. Onların tərkibinə müxtəlif ekzotik ətirler və etilevgenol qatılır. Etilevgenol maddəsi anestetik effektə malik olduğundan tütünün daha dərinə çəkilməsinə imkan yaradır və bununla da tütünün zərərli təsiri daha da güclənir. Daha çox İndoneziyada istifadə olunur.

Sulu qəlyanlar

Sulu qəlyanlar həm də şişə, huka və nargilə kimi tanınır. Ətirli tütün folqa və kömürle örtülmüş xüsusi qabda yandırılır. Tüstü su çanağında filtrasiya yolu ilə soyudulduqdan sonra xortum və ya müştük vasitəsilə çəkilir. Şimali Afrika, Aralıq dənizi regionu və Asiyanın bəzi ərazilərində daha çox istifadə olunur.

Qəlyanlar

Qəlyanlar süpürgə kolu, gil, saxsı və digər materiallardan hazırlanır. Tütün qəlyanın uc hissəsindəki çuxura yerləşdirilir və tütün qəlyanın lüləsi vasitəsilə tənəffüs yoluna çəkilir. Cənubi Asiyada çillum və huqqa adlanan gil qəlyanlardan geniş istifadə olunur. Qəlyanlar bütün dünyada istifadə olunur.

ÇƏKİLMƏYƏN TÛTÛN

Çəkilməyən tütün yandırılmadan ağız və ya burun boşluğu vasitəsilə qəbul edilir. Çəkilməyən tütünün 2 əsas növü vardır: snaff (burunotu) və çeynənilən tütün.

Quru snaff toz halında olan tütündür. O, burun boşluğu vasitəsilə tənəffüs yollarına çəkilir və burunun selikli qişasından sorulur və ya ağızdan qəbul edilir. Əvvəllər xüsusilə Avropada çox geniş yayılmış snaff getdikcə daha az istifadə olunur.

Nəm snaff da toz halında olan tütündür. O, az miqdarda ağız boşluğunda yanaq və damaq arasında saxlanılmaqla istifadə olunur. İstehsalçılar məhsulun daha rahat istifadəsi üçün nəm snaffı kiçik kağız və ya parça bağlamalar şəklində hazırlayırlar. Nəm snaffın snus, nasvay kimi digər növləri də mövcuddur. Bütün dünyada istifadə olunur.

Çeynənilən tütün

Çeynənilən tütün məhsulları ağız boşluğuna, yanağın və ya dodağın iç hissəsinə yerləşdirilərək sormaqla və ya çeynəmək yolu ilə istifadə olunur. İstifadəçilər ağızda yaranan tütün şirəsini tütürdüklerinden bəzən bu tütün növü "tütürülən tütün" də adlandırılır. Belə tütün növü dünyanın bəzi ölkələrində, xüsusilə Cənubi Asiyada daha geniş istifadə olunur. Hindistanın Mumbay şəhərində qadınların 56%-i tütün çeynəyir.

!!!

Tütünün istifadə yolları və tütün məmulatlarının hansı üsulla hazırlanmasından - tənəffüs yollarına və ya buruna çəkmək, ağız boşluğunda sormaqla və ya çeynəmək, zərərli hissəciklərinin minimuma endirilməsi və ya digər maddələrin əlavə olunmasından asılı olmayaraq, tütündən istifadə bütün hallarda zərərliyədir.

TÜTÜNÜN TARIXI

Tütün *Nicotiana* cinsindən olan bitkilərin yarpaqlarından alınan kənd təsərrüfatı məhsuludur. Tütünün bir çox növləri mövcuddur. *Nicotiana tabacum* növü istehsal məqsədilə daha geniş istifadə olunur. "Nicotiana" sözü (həmçinin, "nikotin" sözü) 1559 ildə iylənən tütünü (snaff) kraliça Yekaterina de Medici üçün dərman vasitəsi kimi göndərmiş Portuqaliya-dakı Fransa səfiri Jan Nikonun adı ilə bağlıdır. Tütün miqrənlə bağlı baş ağrılarından azad olunmaqda kraliçaya kömək etmişdir.

Tütün bir neçə məqsədlə istifadə oluna bilər: daxilə qəbul oluna bilər, orqanik pestisid (gübrə) kimi və *nikotin tartrat* şəklində dərman məhsullarının tərkibində istifadə oluna bilər. Daxilə qəbul olunmanın ən çox rast gəlinən formaları tütün çəkilməsi, tütünün çeynənməsi, iylənməsi və ya ağız boşluğunda yerləşdirilməsidir.

Xristofor Kolumb Yeni Dünyada "qəribə yarpaqların", yəni tütünün çəkilməsini kəşf etməzdən əvvəl də tütün yer kürəsində geniş istifadə olunurdu. Onun geniş yayılmasının əsas səbəbi bu bitkinin orqanizmdə asılılıq yaratmaq xüsusiyyəti ilə bağlıdır. Əsrlər keçdikcə tütünün yalnız qəbul olunma yolları dəyişmişdir. 18-ci əsrdə iylənən tütün, 19-cu əsrdə siqaralar, 20-ci əsrdə isə sənaye yolu ilə istehsal olunan siqaretlər geniş yayılmışdır. Siqaretlərin istehsalı ilə əlaqədar tütünün istifadəsi hədsiz dərəcədə artmışdır.

!!!

Tütündən istifadə 20-ci əsrdə 100 milyon insanın həyatına son qoymuşdur. Əgər ölkələr bu problemin həlli ilə bağlı addımlar atmasalar, 21-ci əsrdə bu səbəbdən dünyasını dəyişəcək insanların sayı 1 milyarda çatacaq!

Beləliklə, 21-ci əsrin əvvəlində sayı getdikcə artmaqda olan qadın istifadəçiləri də daxil olmaqla yer kürəsində yaşayan yetkinlik yaşında olan insanların 1/3 hissəsi tütündən istifadə edir. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının hesabatlarında qarşısı alınmayan ölüm səbəbləri sırasında tütündən istifadə birinci yerdə durur. Hazırda tütündən istifadə səbəbindən hər il təxminən 5.4 milyon insan dünyasını dəyişir. Minlərlə tədqiqatlar nəticəsində qəbul formasından asılı olmayaraq tütünün həm istifadəçilərin, həm də istifadə etməyənlərin ölümünə səbəb olması sübut edildiyinə baxmayaraq, insanlar siqaret çəkməkdə davam edir və tütünün istifadəsi ilə bağlı ölüm hallarının sayı artmaqdadır.

KİŞİLƏRİN TÛTÛN ÇƏKMƏSİ

TÛtÛn çəkmə sađlamlıq, xoşbəxtlik, yaxşı fiziki hazırlıq, firavanlıq, güclülük və cinsi yetkinlik kimi xüsusiyyətlərlə əlaqələndirilərək ictimaiyyətə əsl kişi vərđişi kimi təqdim olunur. Əslində isə tÛtÛndən istifadə xəstəliklər, vaxtıdan əvvəl ölüm, impotensiya və sonsuzluq kimi sađlamlıq problemlərinin yaranmasına səbəb olur.

“ 45 ildir ki, mütəmadi olaraq tÛtÛn çəkirəm Gələcəkdə tÛtÛn çəkməyə meyl göstərən insanlara müraciət edib demək istərdim ki, tÛtÛn çəkmək şəxsi azadlığın bir hissəsini itirmək deməkdir.”

Vaslav Havel, Çex Respublikasının prezidenti, 2000-ci il.

Dünyanın təxminən 1 milyarda qədər kişi əhalisi tÛtÛn çəkir: onların 35%-i inkişaf etmiş, 50%-i isə inkişaf etməkdə olan ölkələrdə yaşayırlar. Zəif və orta inkişaf etmiş ölkələrdə yaşayan kişilərin tÛtÛndən istifadə səviyyəsi çox asta sürətlə olsa da enməkdədir. Belə enmə tendensiyası artıq onilliklərdə davam edir. Bununla belə, tÛtÛndən istifadə hər il 5 milyon nəfərə qədər kişinin həyatına son qoyur.

Cəmiyyətin daha təhsilli və qənaətbəxş həyat şəraitinə malik olan kişiləri tÛtÛndən istifadəni dayandırmaqla imkansız və təhsil almaq imkanı olmayan əhali təbəqəsini bu təhlükəli və pis vərđişin “ağırlığını çiyinlərində daşımağa məcbur edir”. Başqa sözlə hal-hazırda tÛtÛn istifadəçilərinin böyük əksəriyyətini əhəlinin daha kasıb və təhsilsiz təbəqəsi təşkil edir.

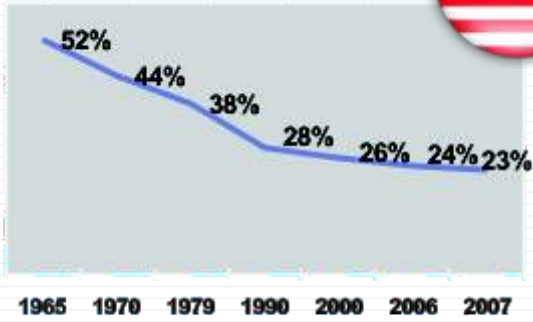
TÛtÛnlə bağlı problemə gəldikdə, Çin Xalq Respublikasını xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu ölkədə tÛtÛn problemi artıq dəhşətli və təhlükəli bir hal almışdır. Ölkənin kişi əhalisinin təxminən 60%-i tÛtÛn çəkir və dünyada istehsal olunan siqaretlərin 37%-ni Çin idxal edir. TÛtÛnün törətdiyi təhlükə əhəli sađlamlığı və ölkə iqtisadiyyatı kimi sahələrdəki problemləri kəskinləşdirməklə bu mühüm sahələrin stabil inkişafına məhvedici təsir göstərir.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına görə 1999-cu ildə kişilər arasında tÛtÛn çəkmə 30.2 % təşkil etmişdir. Ölkədə 2006-cı ildə keçirilmiş Demografiya və Sađlamlıq Sorğusunun nəticələrinə görə 15-49 yaşlı kişilər arasında siqaret çəkmə halı 49%, tənbəki çəkilməsi 0.4% və tÛtÛnün digər formada istifadəsi 0.3% təşkil edir.

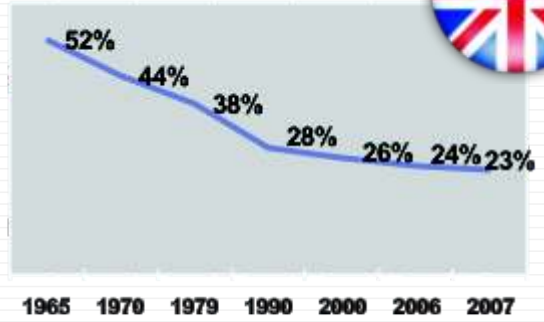
TÜTÜNÇƏKMƏ TENDENSİYASI

Kişilər arasında tütün çəkmənin yayılması, 1960 – 2007,
ABŞ, Birləşmiş Krallıq, Yaponiya

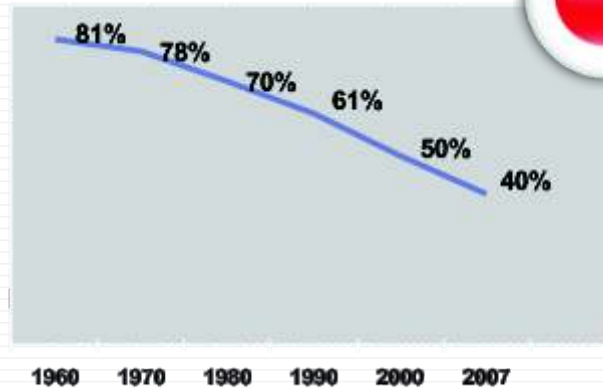
ABŞ

Birləşmiş Krallıq

Yaponiya

QADINLARIN TÜTÜN ÇƏKMƏSİ

Dünyada 250 milyona yaxın qadın hər gün tütün çəkir: onların 22%-i inkişaf etmiş, 9%-i isə zəif və orta inkişaf etmiş ölkələrdə yaşayır.

Avstraliya, Kanada, Birləşmiş Krallıq və ABŞ daxil olmaqla bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə qadınlar arasında siqaret çəkmə səviyyəsi getdikcə azalır. Cənubi, Mərkəzi və Şərqi Avropanın bəzi ölkələrində isə bu göstərici stabil olaraq eyni səviyyədə qalmaqda davam edir və ya artmaqdadır.

Tütün istehsalçıları qadınlara siqaretlər təklif edərkən tütünün çəkilməsini olduqca cəlbedici, lakin yanlış bir imiclə əlaqələndirirlər: siqaret çəkməyi qadınların daha enerjili, gözəl bədən quruluşuna malik, daha sərbəst, seksual cəhətdən gözəgəlimli olmaları kimi xüsusiyyətlərlə bağlayırlar. Həqiqətdə isə tütün çəkmək qadının reproduktiv sistemini zədələyir, müxtəlif xəstəliklərə və ölümə səbəb olur.

Tütün şirkətləri qadınlara “Yalnız qadınlar üçün” adlandırılan siqaretlər daxil olmaqla müxtəlif çeşidli tütün məmulatları təklif edirlər. Adətən qadınlar üçün nəzərdə tutulan siqaret çeşidləri uzun ölçülü, nazik, az qatranlı, tərkibində nikotinin miqdarı az olduğundan açıq rəngli olur və onlara mentol və ya digər dad və ətirverici maddələr qatılır.

Qadınlar arasında tütün çəkmə səviyyəsi kişilərlə müqayisədə aşağıdır. Bununla belə qadınlar da kişilər qədər tütün çəkməyə başlasalar, bu, global miqyasda sağlamlıqla bağlı əsl fəlakətə gətirib çıxara bilər.

Qadınların, xüsusilə də zəif və orta inkişaf etmiş ölkələrdə yaşayanların tütün çəkmə səviyyəsinin artmasının qarşısının alınmasının global miqyasda sağlamlıq vəziyyətinə hər hansı digər müdaxilə ilə müqayisə edilməz dərəcədə müsbət təsiri ola bilər.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına görə 1999-cu ildə qadınlar arasında tütün çəkmə 1.1 % təşkil etmişdir.

“...bu gün dünyada qadınlar arasında tütün çəkmənin aşağı səviyyədə olması onların sağlamlıqla bağlı məlumatlı olduqlarını əks etdirmir; bu hal daha çox ənənələrdən və qadınların maddi durumlarının daha zəif olmasından irəli gəlir.”

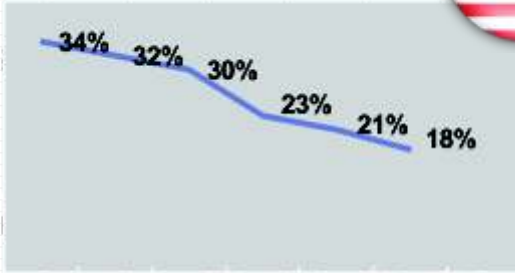
**Dr. Qro Harlem Brundland, Baş Direktor,
Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, 1998-ci il.**

TÜTÜNÇƏKMƏ TENDENSİYASI

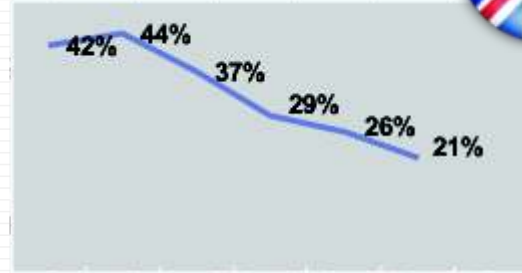
Qadınlar arasında tütün çəkmənin yayılması, 1960 – 2007,
ABŞ, Birləşmiş Krallıq, Yaponiya

ABŞ

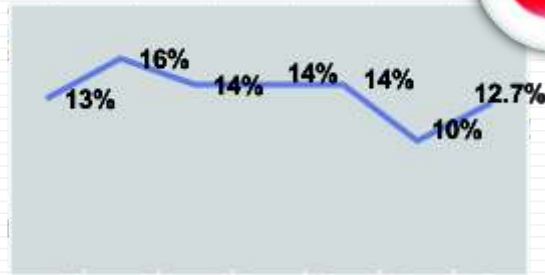
1965 1970 1979 1990 2000 2007

Birləşmiş Krallıq

1960 1970 1980 1990 2000 2006

Yaponiya

1960 1970 1980 1990 2000 2006 2007

UŞAQLARIN TÜTÜN ÇƏKMƏSİ

Oğlanlar qızlarla müqayisədə tütün çəkməyə daha meylli olurlar. Buna baxmayaraq yeniyetmələr arasında Qlobal Tütün Sorğusunun keçirildiyi ölkələrin demək olar ki, 60%-də oğlanlar və qızların tütün çəkmə səviyyəsi arasında böyük fərq müşahidə olunmamışdır. Sorğu ilə əhatə olunmuş ölkələrin 14%-də qızlar arasında siqaret çəkmə səviyyəsi oğlanlara nisbətən daha yüksək olmuşdur.

Tütün çəkən uşaqların əksəriyyəti bu vərdişə yetkinlik yaşına çatmadan əvvəl aludə olurlar. Siqaret çəkən gənclərin təxminən ¼ hissəsi ilk siqaretlərini 10 yaşına çatmadan əvvəl çəkmişlər.

Tütün bazarı genişləndikcə uşaqlar arasında tütün çəkmə səviyyəsi də artır. Səbəb isə tütün məhsullarını asanlıqla əldə etmək mümkünlüyü, qiymətlərin ucuz olması, həmyaşıdlar tərəfindən təzyiqlər, həmyaşıdların tütündən istifadəyə və tütünə müsbət münasibəti, tütün çəkmənin əhali arasında nüfuz qazanmaq vasitəsi olduğu kimi yanlış bir fikrin qəbul olunmasıdır. Qızlar və gənc qadınlar yalnız olaraq siqaret çəkmənin bədən çəkisinin azalmasına təsir göstərdiyinə inanır və məhz bu səbəbdən siqaret çəkməyə meyl göstərirlər. Əslində isə siqaret çəkmə bədən çəkisinə heç bir təsir göstərmir.

Tütünün istifadəsi ilə bağlı ən ciddi sağlamlıq problemləri özünü adətən bir neçə onillikdən sonra büruzə verir. Yeniyetmələrdə isə tütündən istifadə özünü dərhal göstərir və bu, orqanizmin enerji balansının azalması ilə nəticələnir. Tütün çəkən gənc kişilərdə ereksiyanın pozulması ehtimalı çəkməyənlərlə müqayisədə daha yüksəkdir və hər çəkilən siqaretlə impotensiyanın yaranma ehtimalı da artır.

Tütünün yeniyetmə orqanizmi üçün yaratdığı ən böyük təhlükə həyatın qısalması, yəni vaxtından əvvəl ölüm ehtimalının artmasıdır. Yeniyetmə yaşlarından tütün çəkməyə başlayan insanların tütünün istifadəsi ilə bağlı olan qorxulu xəstəliklərə - xərçəngə, emfizemaya, beyin qansızmalarına və ürək xəstəliklərinə düçar olmaları və həmin xəstəliklərdən dünyalarını dəyişmə ehtimalı olduqca yüksəkdir.

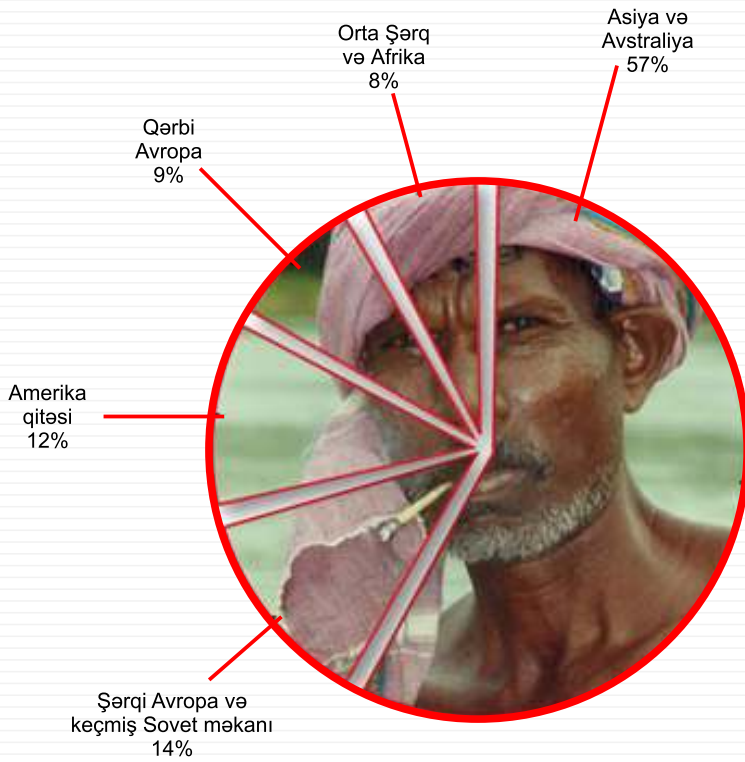
!!!

- Tütünün çəkilməsi tendensiyasında nəzərə çarpan dəyişikliklər baş verməzsə, tütün bu günün 250 milyon yeniyetməsini və uşaqlarını məhv edə bilər.
- Dünya gənclərinin 86%-i tütün çəkmənin oğlanları heç də daha cazibədar etmədiyi ilə razılaşır.
- 50 milyona yaxın Çinli uşağın, xüsusilə oğlanların tütünlə bağlı xəstəliklər üzündən dünyalarını vaxtından əvvəl dəyişəcəkləri ehtimal olunur.

SIQARETƏ ALUDƏ OLMAQ

Ceyms Bonsak 1881-ci ildə siqaret hazırlayan cihaz kəşf etdikdən sonra siqaretdən istifadə göstəriciləri qlobal miqyasda stabil olaraq yüksəlməyə başlamışdır. 20-ci əsrin 60-cı illərindən başlayaraq tütünçəkmə ilə bağlı yaranan sağlamlıq problemləri artıq danılmaz idi. Bəzi ölkələrdə siqaret çəkmə eyni səviyyədə qalmış, bəzilərində isə hətta azalmışdır. Buna baxmayaraq dünya üzrə siqaret çəkən insanların sayının artması müşahidə olunur. Siqaret istehsalı tütün məmulatlarının ən böyük hissəsini (ümumi satışın 96%-i) təşkil edir. Cənubi Asiyada isə bidinin çəkilmə səviyyəsi siqaretin çəkilməsindən 10 dəfə artıqdır.

Dünya regionları üzrə siqaretə aludə olmaq göstəriciləri, 2007-ci il

!!!

- 2007-ci ildə Çində tütün çəkənlər dünyada istehsal olunan siqaretlərin 37%-nin istifadəçiləri olmuşlar.
- 2010-cu ildə dünyada GÜN ƏRZİNDƏ 1 DƏQİQƏDƏ 12 MİLYON siqaret çəkilecek.

Tütün çəkənlərin ümumi sayının artması əsasən dünya əhalisinin sayının artması ilə bağlıdır: 2000-ci illə müqayisədə 2030-cu ildə yer kürəsində əhalinin sayı 2 milyard artacaq. Tütündən istifadə kəskin sürətdə azalmazsa, tütün çəkənlərin heqiqi sayı artmaqda davam edəcək. Tütünə nəzarətlə bağlı ciddi addımlar atılmadığı halda 2010-cu ildə 6.3 trilyona qədər siqaret istehsal olunacaq – bu isə yer kürəsində hər bir kişi, qadın və uşağa 900 ədəddən çox siqaretin düşməsi deməkdir. Tütündən istifadənin getdikcə artmaqda olan göstəriciləri dünya miqyasında sağlamlıqla bağlı qlobal pandemiya bərabər olan çox ağır bir vəziyyət yaratmışdır.

SAĞLAMLIQ PROBLEMLƏRİ

Tütünün istifadə formalarının hamısı asılılıq halı yaradır və məhvəddici təsir göstərir. Tədqiqatlar sübut edir ki, tütün çəkənlərin müxtəlif xərçəng növləri (xüsusilə, ağ ciyər xərçəngi), ürək və tənəffüs yolları xəstəlikləri, beyinə qansızmalar və digər ciddi xəstəliklərdən dünyalarını dəyişmə ehtimalı həddən artıq yüksəkdir. Tütünü siqar, tənəki, bidi formasında çəkən insanlar da siqaret çəkənlər kimi eyni sağlamlıq problemləri ilə üzləşirlər. Bəzi siqaret növləri tərkibində qatran və nikotin az olması səbəbindən geniş reklam olunur. Lakin bu amil tütünün zərərini heç də azaltmır. Tütünün çeynənən formasını istifadə edənlərdə ağız boşluğu, xüsusilə dodaqlar, dil, damaq və udlaq xərçənginin yaranma riski olduqca yüksəkdir.

Tütün insanı saysız-hesabsız yollarla məhv edə bilər və o, ən çox rast gəlinən 8 ölüm səbəbindən 6-nın risk faktorudur.

Marqaret Çan Funq Fu-Çun, Baş Direktor, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, 2008-ci il.

ÖLDÜRÜCÜ KİMYƏVİ BİRLƏŞMƏLƏR

Tütün tüstüsünün tərkibində 4000-dən artıq kimyəvi birləşmə vardır. Onların 50-dən çoxundan bəzilərinin kanserogen (xərçəng törədicisi) olduğu dəqiq məlumdur və bəzilərinin belə təsir göstərdiyi ehtimal olunur. Birləşmələrin bir çoxunun isə güclü qıcıqlandırıcı təsiri vardır.

Aseton	kimyəvi təmizləyici
Asesilen	qaynaq tüstüsü
Arsen	qarışqa zəhəri
Benzol	yandırıcı maddə
Butan	alışqan yanacağı
Kadmium	avtomobil akkumulyatoru
Dəm qazı	mühərrik tüstüsü
DDT	insektisid
Formaldeqid	balzamlayıcı qarışıq
Sian birləşmələri	"qaz kamerası"
Qurğuşun	əvvəllər yanacağı qatılan maddə
Metanol	reaktiv yanacaq
Nikotin	tarakan zəhəri
Fenol	tualet yuyulması üçün məhlul
Polonium 210	nüvə silahı
Propilen qlikol	antifriz
Toluen	sənaye durulducusu
Vinil xlorid	plastik maddə

TÜTÜN VƏ HAMİLƏLİK

Ana sağlamlığı üçün təhlükə:

- Ana sağlamlığı üçün təhlükə:
- Ciftin vaxtından əvvəl ayrılması
- Cift gəlişi
- Dölyanı mayenin vaxtından əvvəl xaric olması
- Vaxtından əvvəl doğuş
- Düşük
- Uşaqlıqdankənar hamiləlik

Döl / Yenidoğulmuş / Uşaqlar üçün təhlükə:

- Dölün inkişafının dayanması
- Ölü doğuş
- “Yenidoğulmuşların qəfləti ölümü” sindromu
- Ağ ciyərlərin funksional cəhətdən zəif inkişaf etməsi
- Astmanın kəskinləşməsi
- Aşağı tənəffüs yollarının infeksiyaları; bronxit və pnevmoniya
- Tənəffüs yollarının qıcıqlanması: öskürək, bəlgəm ifrazı, tənəffüs, quru xırıltılar
- Uşaqlarda xərçəng xəstəlikləri: leykemiya, limfoma, beyin şişləri
- Qurdağızlıq

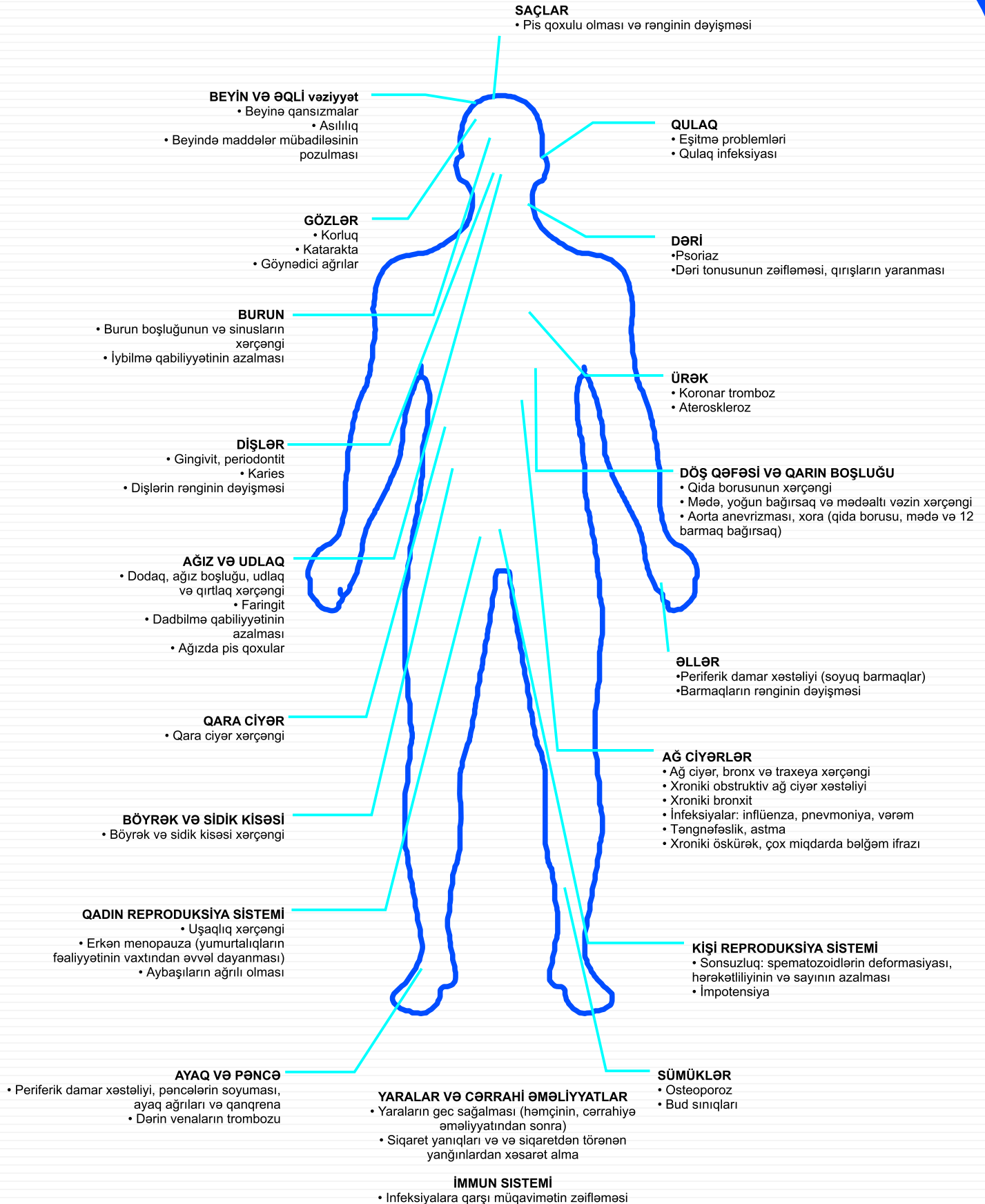
!!!

● Hamilə qadınların tütün çəkməsi və tütün tüstüsünə məruz qalması zəif və orta inkişaf etmiş bəzi ölkələrdə çox böyük problem olmaqla ana və uşaq sağlamlığının yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş cəhdləri təhlükə altında qoyur.

● Ağ ciyər xərçəngindən ölüm ehtimalı siqaret çəkməyənlərlə müqayisədə siqaret çəkən kişilərdə 23 dəfə, qadınlarda isə 13 dəfə artıqdır.

● Tütün çəkmək vərəmə yoluxma ehtimalını artırır.

TÜTÜNÜN İNSAN ORQANIZMI ÜÇÜN ZƏRƏRLİ TƏSİRİ

PASSIV TÛTÛNÇƏKMƏ

İkincili tÛstÛ vƏ ya ətraf mÛhitdəki tÛtÛn tÛstÛsÛ tÛtÛn çƏkƏnin nƏfƏs verdiyi zaman xaric olan tÛstÛdƏn vƏ tÛtÛn tÛstÛsÛndƏn ibarƏtdir. İkincili tÛstÛyƏ mƏruz qalan insanlar passiv tÛtÛn çƏkƏnlƏr adlandırılır. İkincili tÛstÛnÛn əsas hissƏsini daha toksik olan tÛstÛlənən tÛtÛnÛn tÛstÛsÛ tƏşkil edir. İkincili tÛstÛdƏ ən azı 50-yƏ qƏdər kanserogen maddə mÛəyyən olunmuşdur.

İkincili tÛstÛyƏ mƏruz qalan tÛtÛn çƏkməyən insanlarda yaxın müddətli sađlamlıq problemlərinə ürək-damar vƏ tənəffÛs yolları xəstəlikləri aiddir. Uzunmüddətli sađlamlıq problemlərinə isə ađ ciyər xərçəngi vƏ koronar damarların xəstəlikləri aid edilir. Passiv tÛtÛn çƏkməyƏ mƏruz qalan hamilə qadınlarda, döldə vƏ uşaqalarda sađlamlıqla bađlı bir sıra ciddi problemlərin meydana gəlməsi ehtimalı çox yüksəkdir.

TÛtÛn əleyhinə qanunlar ikincili tÛstÛyƏ mƏruz qalmanın qarşısını alır. Bu gün tÛtÛn tÛstÛsÛnÛn dÛnya uşaqlarını əhatə edən ətraf mÛhitdə mövcudluđu ilə bađlı onların yarısı sađlamlıqlarına zərər vura biləcək yolverilməz təhlükə ilə üzləşirlər. Hər bir uşaqın sađlam gələcəyinin təmin edilməsi hüququnun qorunması məqsədilə böyüklərin, xÛsusilə valideynlərin vƏ valideyn olmađa hazırlaşanların tÛtÛn çƏkməsi ciddi şəkildə tənzimlənməli vƏ ya məhdudlaşdırılmalıdır. İkincili tÛtÛn tÛstÛsÛnə mƏruz qalma dÛnyada ətraf mÛhitlə bađlı ən ciddi sađlamlıq problemlərindən biri olaraq qalır.

“Tədqiqatlar göstərir ki, bu gün passiv tÛtÛn çƏkmə minlərlə tÛtÛn çƏkməyən insanların vaxtından əvvəl ölümünə səbəb olan sađlamlıq problemidir. Bu, artıq danılmaz faktır.

Riçard Karmona,
Səhiyyə Nazirliyi, ABŞ, 2006

İKİNCİLİ TÛTÛN TÛSTÛSÛNÛN İNSANA ZÛRÛRİ

Böyüklər

Təsdiq olunmuş nəticələr:

- Koronar damar xəstəlikləri
- Ağ ciyər xərçəngi
- Qadınların reproduksiya qabiliyyətinə təsir

Ehtimal olunan nəticələr:

- Beyinə qansızma
- Əlavə burun boşluqlarının xərçəngi
- Döş vəzi xərçəngi
- Ateroskleroz
- Xroniki obstruktiv ağ ciyər xəstəliyi, xroniki respirator sindrom, astma, ağ ciyər fəaliyyətinin zəifləməsi
- Vaxtından əvvəl doğuş

Uşaqlar

Təsdiq olunmuş nəticələr:

- Orta qulağın xəstəliyi
- Respirator əlamətlər: öskürək, tənəffüs problemləri
- Ağ ciyər fəaliyyətinin zəifləməsi
- Qəfləti uşaq ölümü sindromu
- Aşağı tənəffüs yollarının xəstəlikləri (infeksion xəstəliklər daxil olmaqla)
- Uşağın az çəkiddə doğulması

Ehtimal olunan nəticələr:

- Beyin şişləri
- Limfa düyünlərinin xərçəngi (limfoma)
- Leykemiya
- Astma

!!!

- Tütündən istifadə etməyən insanların evdə və ya iş yerlərində ikincili tütün tüstüsünə məruz qalmaları onlarda ürək xəstəliklərinin baş verməsi ehtimalını 25-30%, ağ ciyər xərçənginin baş vermə ehtimalını isə 20-30% artırır.

- Yeni Zelandiyada tütüne qadağalar haqqında qanunlar qəbul edildikdən sonra bar sahiblərinin ikincili tütün tüstüsünə məruz qalmaları 90% azalmışdır.

- Evdə tütün çəkmə uşaqların tənəffüs yolları xəstəliyi ilə bağlı xəstəxanaya müraciətlərini 5% artırır.

- İkincili tütün tüstüsünə məruz qalmanın təhlükəsizlik çərçivəsi mövcud deyil. İkincili tütün tüstüsünün hətta cüzi miqdarı belə, orqanizm üçün zərərliyə.

TÜTÜNDƏN ÖLÜM

Tütünün hər hansı formada istifadəsi ölümcül fəsadlar verir. Tütün çəkmə tütün istifadəçilərinin ömrünü 30-50%-ə qədər azaldır. Tütün çəkənlər çəkməyənlərlə müqayisədə dünyalarını orta hesabla 15 il daha tez dəyişirlər. 2010-cu ildə tütünün 6 milyon insanın həyatına son qoyacağı ehtimal olunur. Bu insanların 72%-i zəif və orta inkişaf etmiş ölkələrdə yaşayanlar olacaq. Əgər belə tendensiya davam edərsə, tütün 2020-ci ildə 7 milyon, 2030-cu ildə isə 8 milyon insanın həyatına son qoyacaqdır.

Tütünün istifadəsi ilə bağlı ölüm səviyyəsi inkişafda olan ölkələrdə sürətlə artmaqdadır. 2030-cu ildə dünya üzrə tütünlə bağlı ölüm hallarının 83%-i zəif və orta inkişafda olan ölkələrin payına düşəcək. Kişilər tütün çəkməyə daha çox aludə olduqlarından onlar arasında tütüнден ölüm səviyyəsi qadınlarla müqayisədə yüksəkdir. Bununla bərabər bir çox ölkələrdə qadınlar arasında, xüsusilə də cavan nəslin nümayəndələrində tütüнден istifadə halları artmaqdadır. Bu amil qadın və kişilər arasında tütünlə bağlı ölüm göstəricilərindəki fərqi tədricən azaldır.

Tütün, həmçinin tütün istifadəçisi olmayan yüzlərlə, minlərlə insanın da ölümünə səbəb olur. İş yerlərində ikincili tütün tüstüsünə məruz qalma nəticəsində hər il 200 000 nəfərə yaxın insan dünyasını dəyişir. Bununla yanaşı evdə və ictimai yerlərdə ikincili tütün tüstüsünün təsiri nəticəsində bu rəqəmdən minlərlə daha çox körpə, uşaq, ana bətnindəki döllər və böyüklərin həyatına son qoyulur. Uşaqlar, ürək və ağ ciyər xəstəlikləri olan insanlar tütün tüstüsünə daha həssasdırlar.

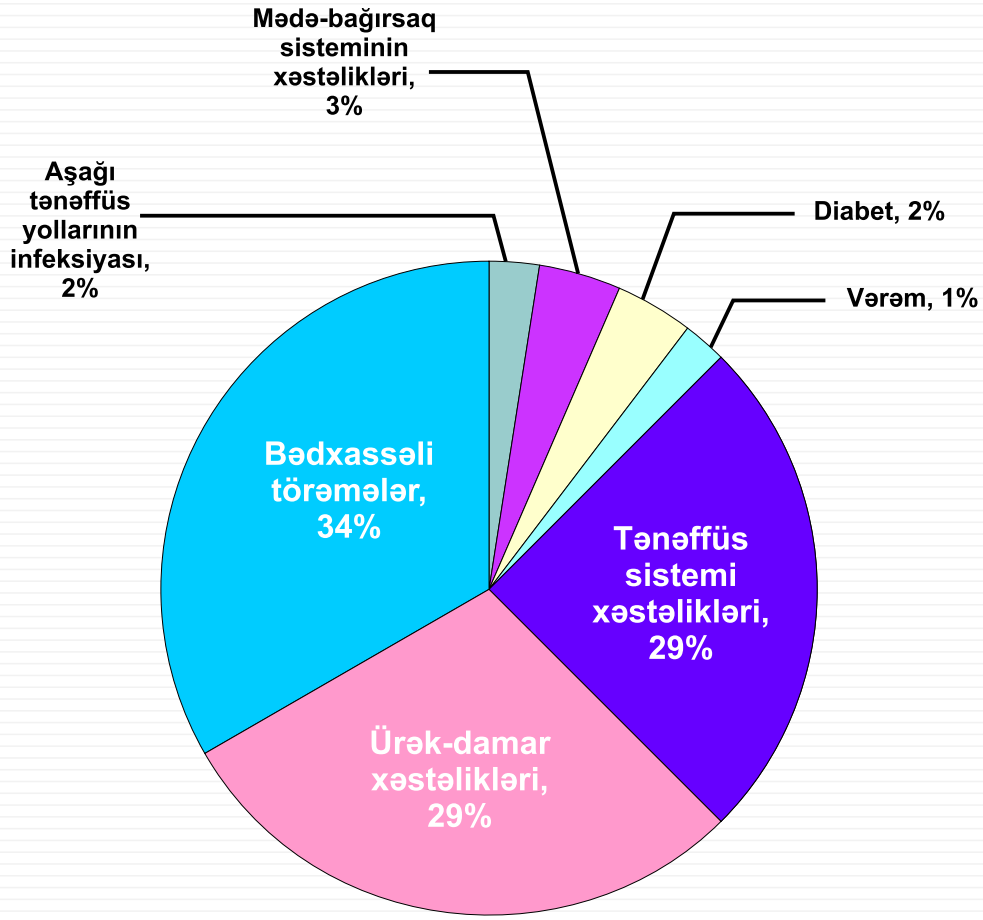
20-ci əsrdə tütünün istifadəsi ilə bağlı 100 milyon insan dünyasını dəyişmişdir. Gəncləri tütünə aludə olmaqdan çəkəndirmək və tütün istifadəçilərini tütüнден imtina etdirmək məqsədilə səmərəli tədbirlər görülməzsə, 21-ci əsrdə tütüнден ölənlərin sayı 1 milyarda çatacaqdır.

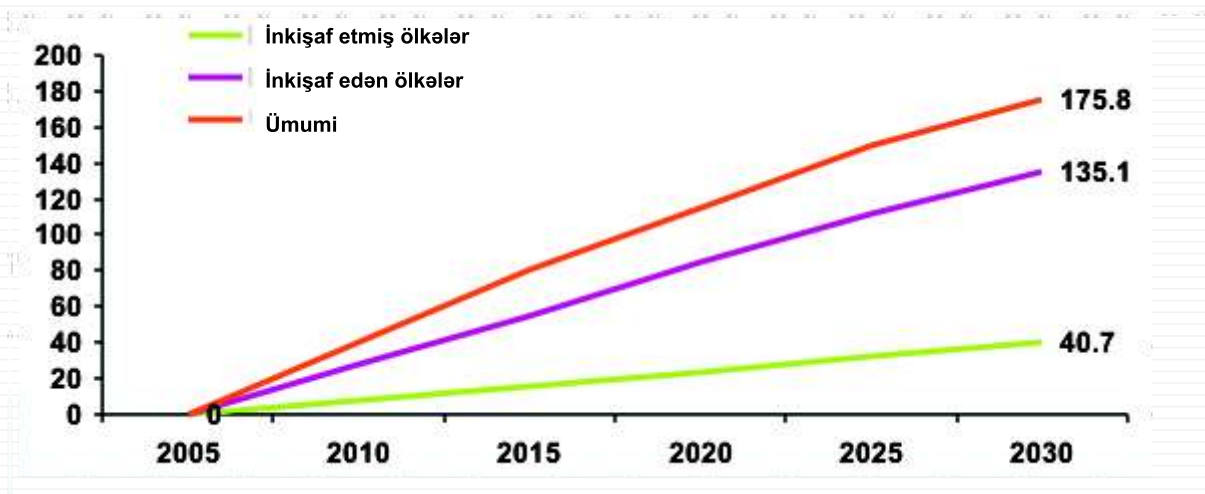
!!!

- Tütüнден istifadə ağ ciyər xərcəngi hallarının 90%-nin yaranmasına səbəb olur. Həmçinin tütün ürək işemiyası və beyin qansızmalarının baş vermə ehtimalını artırır.
- ABŞ-da ikincili tütün tüstüsü ildə 50 000 insanın ölümünə səbəb olur.

TÜTÜNLƏ BAĞLI ÖLÜM GÖSTƏRİCİLƏRİ 2015-ci İLİN PROQNOZU

DÜNYA ÜZRƏ TÜTÜNLƏ BAĞLI ÜMUMİ ÖLÜM GÖSTƏRİCİLƏRİ, 2005-2030-cu illər (milyon)

TÜTÜN İSTEHSALININ İQTİSADİYYATA MƏNFİ TƏSİRİ

Tütün şirkətləri tez-tez dövlət qurumlarını və ictimaiyyəti tütünçəkmənin iqtisadiyyat üçün xeyirli olduğuna inandırmağa cəhd edirlər. Onlar iddia edirlər ki, tütünün istifadəsini azaltmağa yönələn addımlar vergidən əldə olunan gəlirləri azaldacaq və işsizlik yaradacaqdır. Onlar hətta iddia edirlər ki, dövlət himayəsində olan yaşlı insanların ölümünü tezləşdirdiyi üçün siqaret çəkmə milli iqtisadiyyatı yükəndən azad edir. Əslində isə tütündən istifadə hər bir ölkə üçün olduqca böyük iqtisadi xərclərlə nəticələnir. Hesablamalara görə dünya iqtisadiyyatında tütüne xərclənən 500 milyard dollar vəsait zəif və orta inkişaf etmiş ölkələrdə səhiyyə sahəsinə ayrılan illik vəsaitdən qat-qat çoxdur.

“Bu məsələ əslində sənaye haqqındadır...mövcud olan o sənaye ki, dəhşətli sayda ölümlərə, ölçüyəgəlməz insan iztirablarına, iqtisadi itkilərə və bizim milli səhiyyə sistemine ağır yük olan xəstəliklərin yaranmasına səbəb olan yüksək asılılıq yaradan məhsulların satışından yararlanır.”

Hakim Qleydis Kessler, Kolumbiya dairə məhkəməsi, ABŞ, avqust, 2006.

Tütünün iqtisadiyyata təsiri yalnız tütünün istifadəsi ilə bağlı ölüm halları və əmək məhsuldarlığı itkiləri ilə əlaqədar olan birbaşa xərclərlə kifayətlənmir. Digər xərclərə aktiv və passiv siqaret çəkənlərə sərf olunan səhiyyə xərcləri, işçilərin işdən yayınması və əmək məhsuldarlığının azalması, ehtiyatsızlıq üzündən baş vermiş yanğınların vurduğu ziyan, ətraf mühitin təmizlənməsi və meşələrin geniş miqyasda qırılması, pestisid və gübrələrlə çirklənmə və zibil tullantılarının ətraf mühitə vurduğu böyük ziyanlarla bağlı xərclər daxildir. Tütün istehsalının iqtisadi xərcləri ümumdaxili məhsulla (ÜDM) bağlı milli sərvəti 3.6%-ə qədər azaldır.

Tütün bir neçə ölkədə mühüm əmtəə məhsulu hesab olunur. Tütüne Nəzarət üzrə Çərçivə Konvensiyası tütün təsərrüfatından iqtisadi cəhətdən daha faydalı alternativlərə keçməyi məsləhət görür. Proqressiv dövlət siyasətləri siqaret istehsalı və yayılması sahəsində fəaliyyət göstərən fermerləri və işçiləri əhalinin sağlamlığını və rifahını yaxşılaşdırmaq üçün digər sənaye sahələrinə keçməyə həvəsləndirir.

TÜTÜNÜN İSTİFADƏSİ İLƏ BAĞLI YANĞINLARIN VURDUĞU ZİYAN Seçilmiş ölkələr

	ABŞ (2005)	Kanada (2002)	Birləşmiş Krallıq (2005)	Yaponiya (2003)	Dünya (2000)*
Yanğınların sayı	82 400	7 700	3 200	3 300	1.1 milyon
Ölüm	800	140	140	230	17 300
Xəsarət	1 660	470	1 100	Məlumat yoxdur	60 000
Əmlakın sıradan çıxması	575 milyon \$	84 milyon \$	Məlumat yoxdur	89 milyon\$	27 milyard \$

* Dünyada yanğın nəticəsində baş verən ölümlərin 10%-i tütünlə bağlıdır.

TÜTÜNÇƏKMƏNİN ÖLKƏLƏR ÜZRƏ İQTİSADİYYATA BİRBAŞA VƏ DOLAYI MƏNFI TƏSİRİ

2007-ci ilin və ya əldə oluna bilən ən son məlumatlar

Ölkə	Birbaşa dəyəri, milyon, ABŞ \$	Ölkə	Birbaşa dəyəri, milyon, ABŞ \$
Argentina	2200.00	Banqladeş	652.86
Braziliya	55.56	Keniya	1500.00
Çili	1140.00	Bosniya və Hersoqovina	904.00
Finlandiya	239.63	Monqolustan	158.00
Hindistan	7200.00	Rusiya	24700.00
Yeni Zelandiya	165.65	Namibiya	461.00
Nigeriya	590.93	İrlandiya	980.06
İspaniya	220.62	Türkiyə	22.40
Birləşmiş Krallıq	2655.48	Ukrayna	3000.00
Vyetnam	77.50	Yəmən	1000.00

TÜTÜN İSTİFADƏÇİSİNİN MADDİ DURUMUNA DƏYƏN ZİYAN

Tütün istifadəçiləri öz həyatlarına və maddi vəziyyətlərinə zərər yetirən məbləğdə pul xərcləyirlər. Bu vəsaitlər əsas insan tələbatları olan ərzaq, geyim, səhiyyə qaygıları və təhsili təmin etmək üçün istifadə oluna bilər. Yoxsulluq içində yaşayan tütün istifadəçilərinin ailə büdcəsinin əsas hissəsini ərzaq məhsullarına sərf olunan vəsait təşkil edir. Əgər onlar tütünə sərf etdikləri xərcləri ərzaq məhsulları almaq üçün istifadə etsəydilər, ailə üzvlərinin normal və adekvat qidalanmasını təmin edə bilərdilər.

Tütün istifadəçiləri və onların ailələri tütünlə bağlı xəstəliklər nəticəsində əlil olduqda və ya vəfat etdikdə, kəskin iqtisadi itkilərlə üzləşirlər. Onların dördüdə bir hissəsi həyatlarının ən məhsuldar vaxtlarında vəfat edir və daha çox hissəsi müxtəlif xəstəliklərlə üzləşirlər; belə vəziyyətlərdə onların ağır maddi itkilərlə üzləşməsi qaçılmazdır. Bundan əlavə ailə üzvləri vaxtlarını və büdcələrində olan minimal vəsaiti xəstə və ölümə üzləşən siqaret çəkən qohumlarına sərf edirlər. Zəif inkişaf etmiş bir çox ölkələrdə ailənin il boyu topladığı əmanətlər xəstəxana müalicəsinə sərf olunur.

!!!

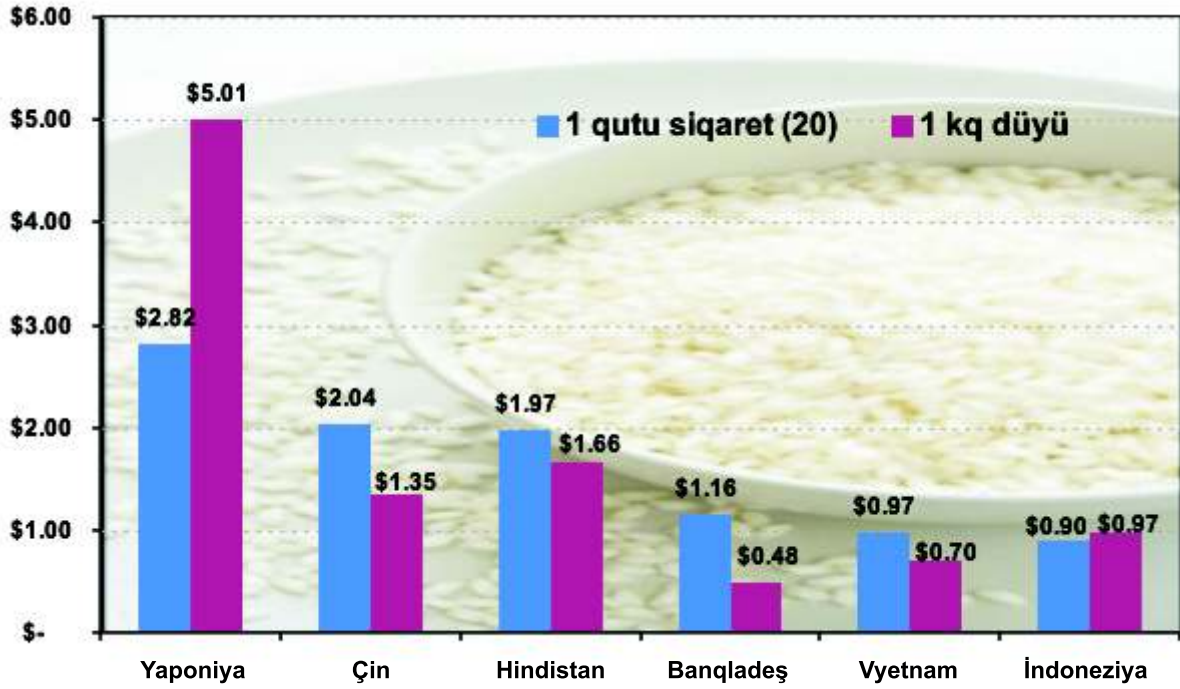
● Albaniya. Adi siqaret çəkən il ərzində siqaretə iki aylıq maaşını (436 ABŞ dolları) sərf edir.

● Banqladeş. Əgər adi ailə tütünə xərclənən pula ərzaq alsaydı, 10 milyondan çox insan aclıqdan çıxar və hər gün beş yaşına qədər 350 uşağın həyatı xilas olunardı.

● İndoneziya. Ataların siqaret çəkməsi maddi gəliri zəruri əşyalardan siqaretə yönəldir və kənd yerlərində uşaqlarda qida çatışmazlığı riskini artırır.

Tütün çəkənlərin evlərində və iş yerlərində tez-tez yanğınlar baş verir və onlar tibbi və əmlak sığortası üçün xeyli pul ödəmək məcburiyyətində qalırlar. Tütün çəkməklə bağlı maddi məsrəflər daha çox zəif inkişaf etmiş ölkələrdə rast gəlinir. Nəticədə sağlamlıq vəziyyəti və gəlirlərlə bağlı qlobal bərabərsizlik yaranır.

1 KQ DÜYÜNÜN ORTA QİYMƏTİNİN 20 ƏDƏD MARLBORO SİQARETİ VƏ YA DİGƏR EYNİ SƏVİYYƏDƏ OLAN SİQARET BRENDİNİN QİYMƏTİ İLƏ MÜQAYİSƏSİ

TÜTÜNÜN YETİŞDİRİLMƏSİ

Tütün 120-dən çox ölkədə yetişdirilir. Dünya üzrə kənd təsərrüfatı üçün yararlı olan torpaqların təxminən 4 milyon hektarında tütün bitkisi becərilir. Bu rəqəm dünyada portağal meşələri və banan plantasiyalarının əhatə etdiyi torpaq sahəsinə bərabərdir.

Qlobal tütün istehsalı 1960-cı ildən bəri ikiqat artmışdır. Zəif və orta inkişaf etmiş ölkələrdə bu istehsal 300% artmış, yüksək inkişaf etmiş ölkələrdə isə 50%-dən çox azalmışdır. 2006-cı ilin yekununa görə tütün yarpağının 85%-i zəif və orta inkişaf etmiş ölkələrdə yetişdirilməklə tütün istehsalı 7 milyon tona çatmışdır.

Tütün təsərrüfatı ətraf mühit və sağlamlıqla bağlı bir çox problemlər yaradır. Pestisid və gübrə sızmaları nəticəsində su mənbələri çirkələnir və tütün yarpaqlarının təmizlənməsi üçün ağac yanacağına istifadəsi isə meşələrin seyrəlməsi ilə nəticələnir. Kənd təsərrüfatı işçiləri pestisid zəhərlənməsi, yaşıl tütün xəstəliyi və tütün hissəcikləri, tüstü və torpaq tozunun törətdiyi ağ ciyər zədələnmələrindən əziyyət çəkirlər.

Tütün təsərrüfatının çoxmillətli korporasiyalar üçün çox gəlirli olmasına baxmayaraq kiçik fermerlər tez-tez tütün şirkətləri tərəfindən qoyulan "borc tələsi"ne düşürlər. Tütün istehsalından əldə etdikləri gəlir çox hallarda investisiya xərclərini ödəmədiyindən kiçik fermerlər adətən dərin borc içində qalırlar.

ÜST-nin Tütünə Nəzarət üzrə Çərçivə Konvensiyası tütün təsərrüfatından xeyli asılı olan ölkələrdə tütün yetişdirənlərə maliyyə və texniki yardımın göstərilməsinə çağırır. Tütün istehsal edən xalqların qida məhsulları iqtisadi cəhətdən dayanıqlı və ekoloji cəhətdən əlverişli alternativ məhsulun istehsalına keçmələri onları daha parlaq gələcəyə aparacaqdır.

"Bu gün mən aclıq şəraitində yaşayan və qida çatışmazlığından əziyyət çəkən tütün yetişdirən insanlar haqqında danışmaq istəyirəm... yetişdirdikləri bu məhsul həm özləri, həm də istifadəçilər üçün zəhərdir... bu insanlar zəhər istehsalçısı olmaqdan əvvəl həyatlarını təmin etmək üçün daha xeyirxah işlərlə məşğul olmağa layiqdirlər."

Kral Solomon İguru, Bunyoro krallığı, Uqanda, 2004-cü il.

!!!

• 2007-ci ildə Çin, Braziliya, Hindistan və ABŞ-da dünya tütününün 2/3 hissəsi (67 %) istehsal olunmuşdur.

DÜNYA ÜZRƏ TÜTÜN YARPAQLARI İSTEHSALÇISI OLAN ƏSAS ÖLKƏLƏR 2007, istehsal vahidi - ton

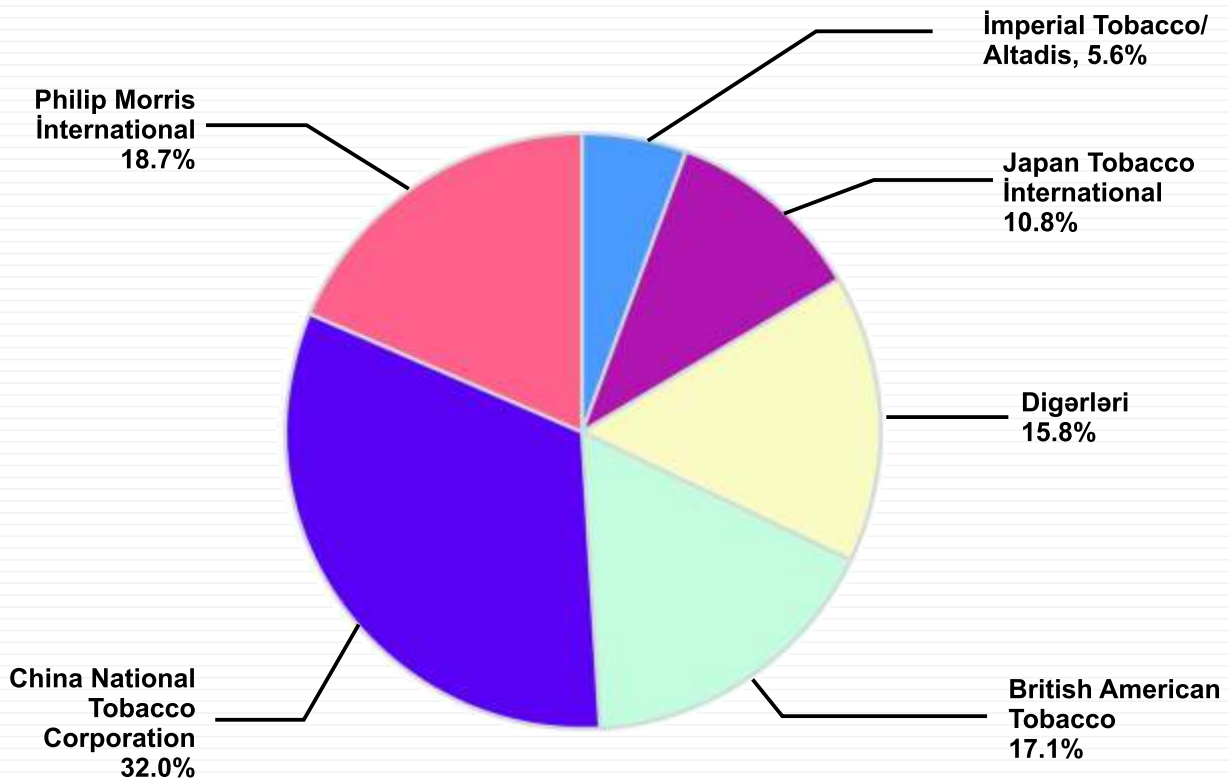
TÜTÜN ŞİRKƏTLƏRİ

Son illərdə tütün istehsal edən bir çox şirkətlər dörd əsas özəl korporasiyada birləşmişlər: Altria/Philip Morris, British American Tobacco, Japan Tobacco International və Imperial Tobacco. Dövlət monopoliyaları da əsas siqaret istehsalçılarıdır. Ən böyük dövlət monopoliyası Çinin Milli Tütün Korporasiyasıdır ki, onun dünya bazarındaki payı hər hansı bir özəl şirkətdən artıqdır. Avropa Birliyi tütün bazarında dominantlığı azaltmaq məqsədilə şirkətlərin birləşməsini məhdudlaşdırmaq istiqamətində müxtəlif addımlar atır. Beləliklə tütün korporasiyalarının hal-hazırkı vəziyyəti onların inkişafında ən yüksək zirvə hesab oluna bilər.

Tütün sənayesinə bəzi güclü transmilli korporativ obyektlər də daxildir. Birləşmiş tütün korporasiyaları maliyyə, ərzaq, içki, dərman preparatları, daşınmaz əmlak, mehmanxana, restoran, kommunikasiya və yüngül sənaye kimi bir sıra sahələrə sərmayə yatırır. Bu amillər tütün sənayesinin gələcəkdə də geniş vüsətlə inkişaf edəcəyini göstərir.

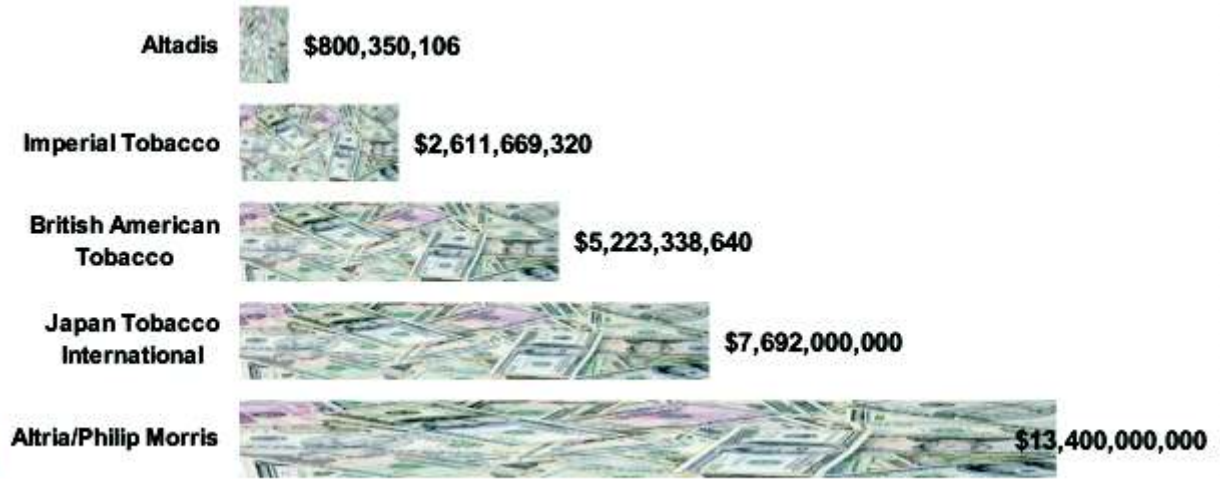
Dünya tütün bazarı 2007-ci ildə 4.6% artaraq 378 milyard dollar dəyərində qiymətləndirilmişdir. Bu bazarın 2012-ci ildə 23% artaraq 464.4 milyard dollara çatacağı gözlənilir. Əgər "Böyük Tütün" adlı bir ölkə olsaydı, bu ölkə Ümumdaxili Məhsula görə dünyada 23-cü yeri tutar və Norveç və Səudiyyə Ərəbistanı kimi ölkələri geridə qoyardı.

SİQARET BAZARININ QLOBAL MİQYASDA PAYLANMASI, 2007-ci il

TÜTÜN ŞİRKƏTLƏRİNİN GƏLİRİ

2006-cı il (ABŞ \$)

TÜTÜN TİCARƏTİ

Beynəlxalq tütün ticarəti tərkibinə 7 milyard dollar dəyərində xammal (tütün yarpaqları) və 15 milyard dollar dəyərində hazır məhsul (istehsal olunmuş siqaretlər) daxil olan və illik dəyəri təxminən 22 milyard dollar olan böyük biznesdir.

Dünya tütününün 40%-dən çoxu Çində yetişdirilir və tütün yarpağının yalnız 5%-i ixrac olunur. Tütünün 95%-i isə Çinin 350 milyon tütün istifadəçiləri üçün istifadə olunur.

Dünya üzrə tütün yarpağının çox hissəsi Braziliya, Hindistan və Çində yetişdirilir və bu ölkələr keçmişdə əsas tütün istehsalçısı olan, son illərdə isə tütün sənayesinin inkişafı aşağı düşən ABŞ-ı geridə qoyurlar.

ABŞ-da siqaret ixracının həcmi 1996-cı ildən etibarən 50% azalmış və 2006-cı ildə 1.2 milyard ABŞ dolları dəyərində olmuşdur (əsasən Yaponiyaya satışdan). Hollandiya və Almaniya ayrılıqda ildə 3 milyard dollar dəyərində

siqaret ixrac edir. Çin,

Malaziya, Polşa və İndoneziya kimi bir çox zəif və orta inkişaf etmiş ölkələrdə siqaret istehsalı və ixracı artır və onlar əsas siqaret ixracatçıları olan ölkələrlə rəqəbət aparırlar.

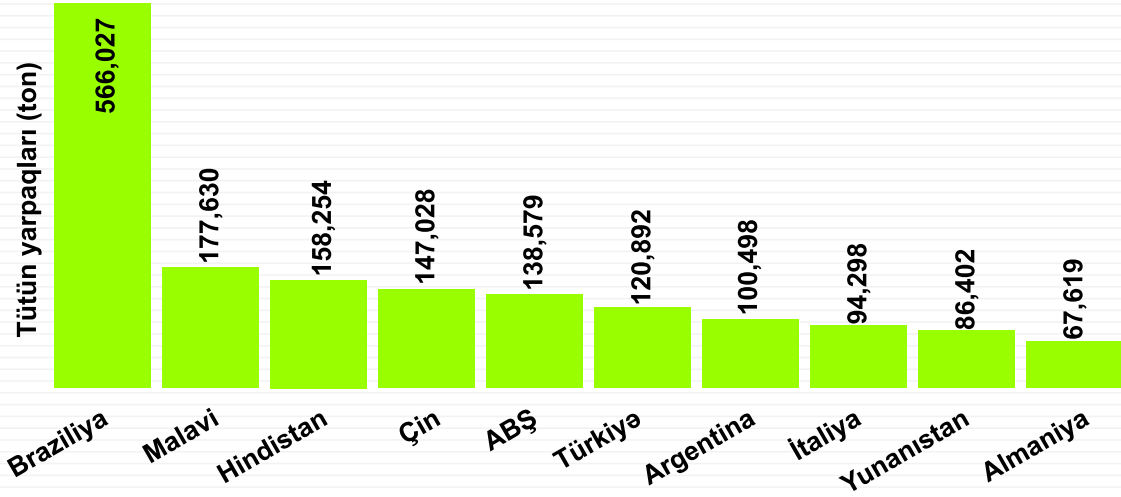
Gəlirlərini maksimum səviyyəyə çatdırmaq üçün tütün şirkətləri öz öldürücü sənayələrini zəif inkişaf etmiş ölkələrdə genişləndirməklə tütün təsərrüfatı və siqaret istehsalı üçün daha ucuz bazarlar axtarırlar.

Qlobal sağlamlıq naminə inkişaf edən bazarların tütün sənayesi tərəfindən istismarına qarşı mübarizə aparılmalıdır.

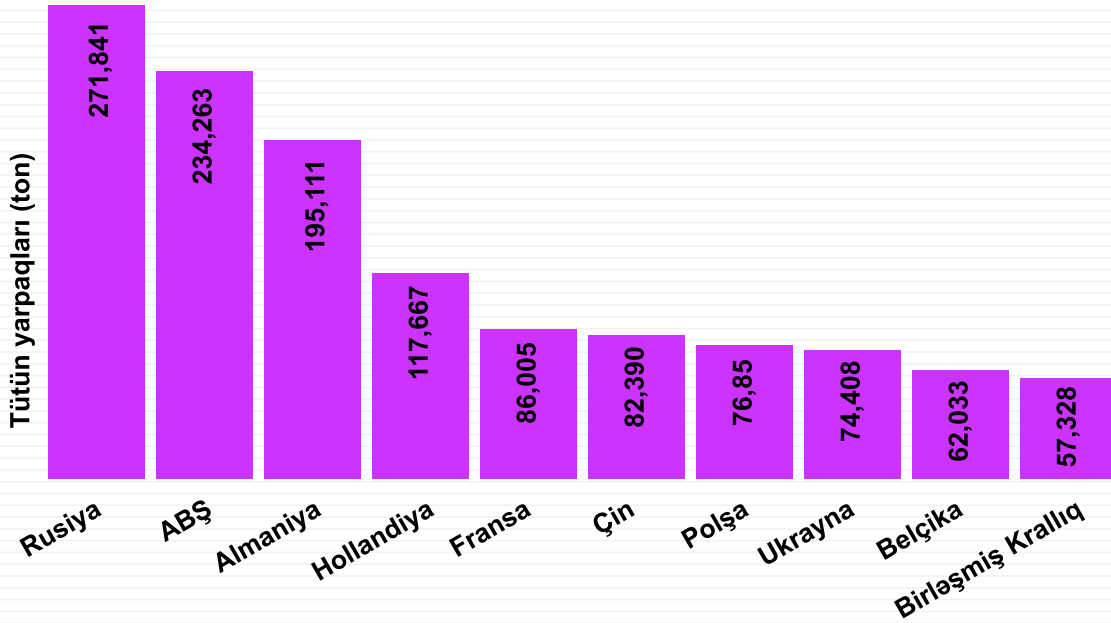
EMAL OLUNMAMIŞ TÜTÜNÜ İXRAC EDƏN ƏSAS 10 ÖLKƏ

2006-cı il

EMAL OLUNMAMIŞ TÜTÜNÜ İDXAL EDƏN ƏSAS 10 ÖLKƏ

2006-cı il

MARKETİNQ

Marketingdə qoyulan məhdudiyyətlərə baxmayaraq şirkətlər tütün bazarında siqaret satışı uğrunda gərgin mübarizəni davam etdirirlər. 2004-2007-ci illərdə aparılmış sorğular göstərmişdir ki, sorğu keçirilən ölkələrin 22%-dən çoxunda ən çox satılan siqaret markalarının dəyişməsi müşahidə olunmuşdur.

ABŞ-da ümumi marketing xərclərinin azalmasına baxmayaraq şirkətlər hələ də ildə 13 milyard ABŞ dollarından çox vəsait xərcləyərək tütün çəkməyənləri çəkməyə, çəkənləri isə onun yeni növlərindən istifadə etməyə və ya daha çox siqaret çəkməyə həvəsləndirirlər. Tütün şirkətləri öz fəaliyyətlərini ənənəvi reklam formasından satış yerlərində reklam formasına yönəldir və marketingdən əldə olunan pulların 87%-i ilə siqaretin qiymətini subsidiyalaşdıraraq insanları siqaret çəkməyə həvəsləndirirlər.

Tütün şirkətləri satış yerlərində siqaret markalarını müxtəlif formada yerləşdirməklə aldadıcı və şüuraltı təsirə malik reklam formalarından istifadə edirlər.

“Biz bilirik ki, mentollu siqaretlər əsasən Afroamerikalılar yaşayan ərazilərdə satılır və belə siqaretlər qara dərililə siqaret çəkənlər üçün kiçik yaşlarından əsas seçim olur... Tütün sənayesi bu cür məhsullarla bütün dünyada manipulasiya edərək tütün çəkənlərin sırasını daha da genişləndirir.”

Dr. Şeril G. Hilton, Amerika Varislik Fondunun prezidenti, 2008-ci il.

!!!

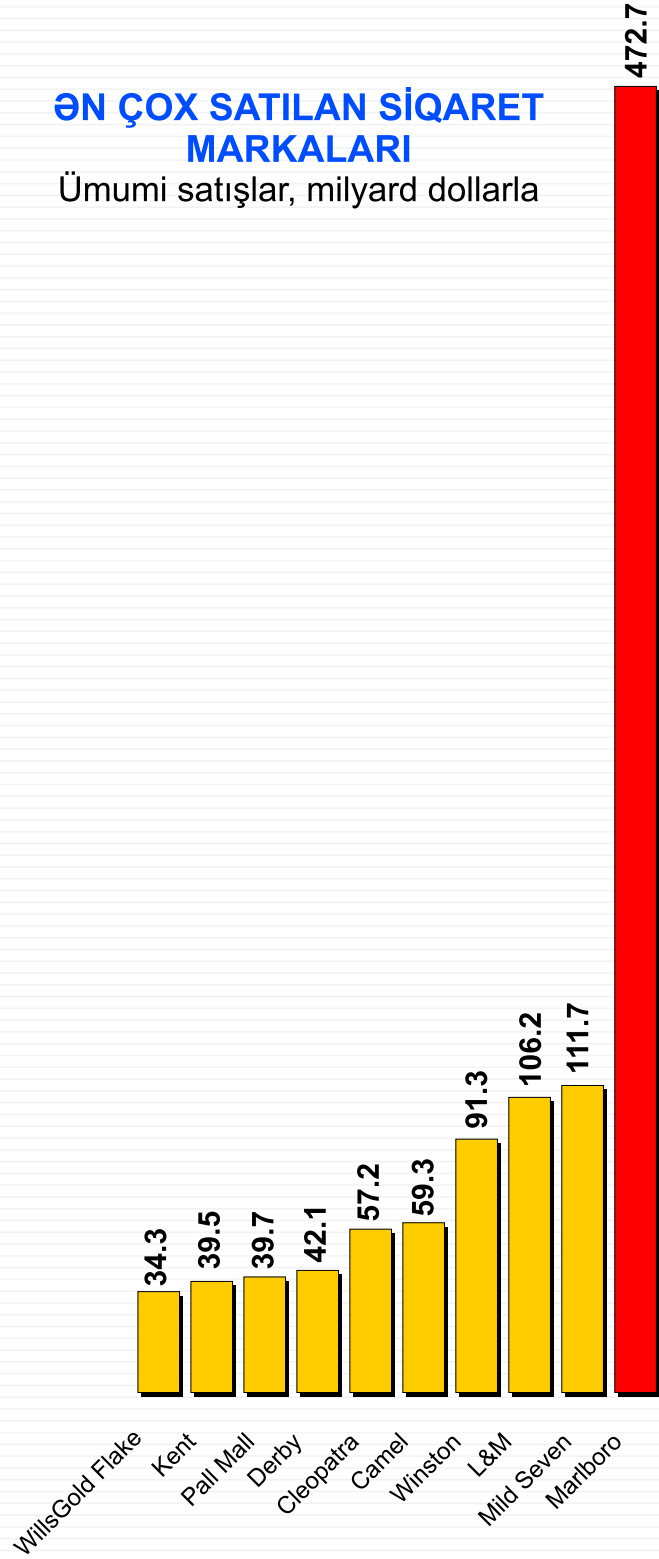
● Tütün sənayesinin marketing mütəxəssisləri və müstəqil tədqiqatçılar xarizmatik aktyorların iştirakı ilə çəkilən təsirli süjetlərin tütün istifadəçilərinin sırasının artırılması və hazırkı istifadəçilərin öz verdişlərinin davam etdirməsində güclü rol oynadığını təsdiq edirlər.

● Bu gün 18 yaşında olan gənclər siqaret marketinginə tək ABŞ-da 100 milyarddan çox ABŞ dolları xərcləndiyi bir dövrdə böyümüşlər.

● Son 15 ildə Hollivudun ən gəlirli 10 filminin 7-də siqaret çəkilməsi ilə bağlı səhnədə Marlboro markası reklam olunmuşdur. Tədqiqatlar göstərir ki, ekranlarda reklam olunan siqaret markalarının reklamı çox vaxt digər media vasitələrində də üstünlük təşkil edir.

ƏN ÇOX SATILAN SİQARET MARKALARI

Ümumi satışlar, milyard dollarla

TƏDQIQAT

1950-ci ildən etibarən elmi tədqiqatlar təsdiq etməyə başladı ki, tütün insan səhhətinə görünməmiş ziyan vurur. Yüksək, orta və zəif inkişaf etmiş ölkələrdə tütünün istifadəsi, onun vurduğu zərər və istifadəsindən çəkilmək üçün atılmalı addımlarla bağlı bir çox elmi sübutlar əldə olunmuşdur. Standartlaşdırılmış məlumatların və adekvat kommunikasiya şəbəkəsinin, tütünə nəzarət sahəsində tədqiqat aparmaq bacarıqlarının, insan və maliyyə resurslarının olmaması inkişaf etməkdə olan ölkələrin bu sahədəki fəaliyyətlərini çətinləşdirir. Xeyriyyə cəhdlərinə baxmayaraq bütün dünyada tütünə nəzarət üzrə tədqiqatlar kifayət qədər maliyyələşdirilmir.

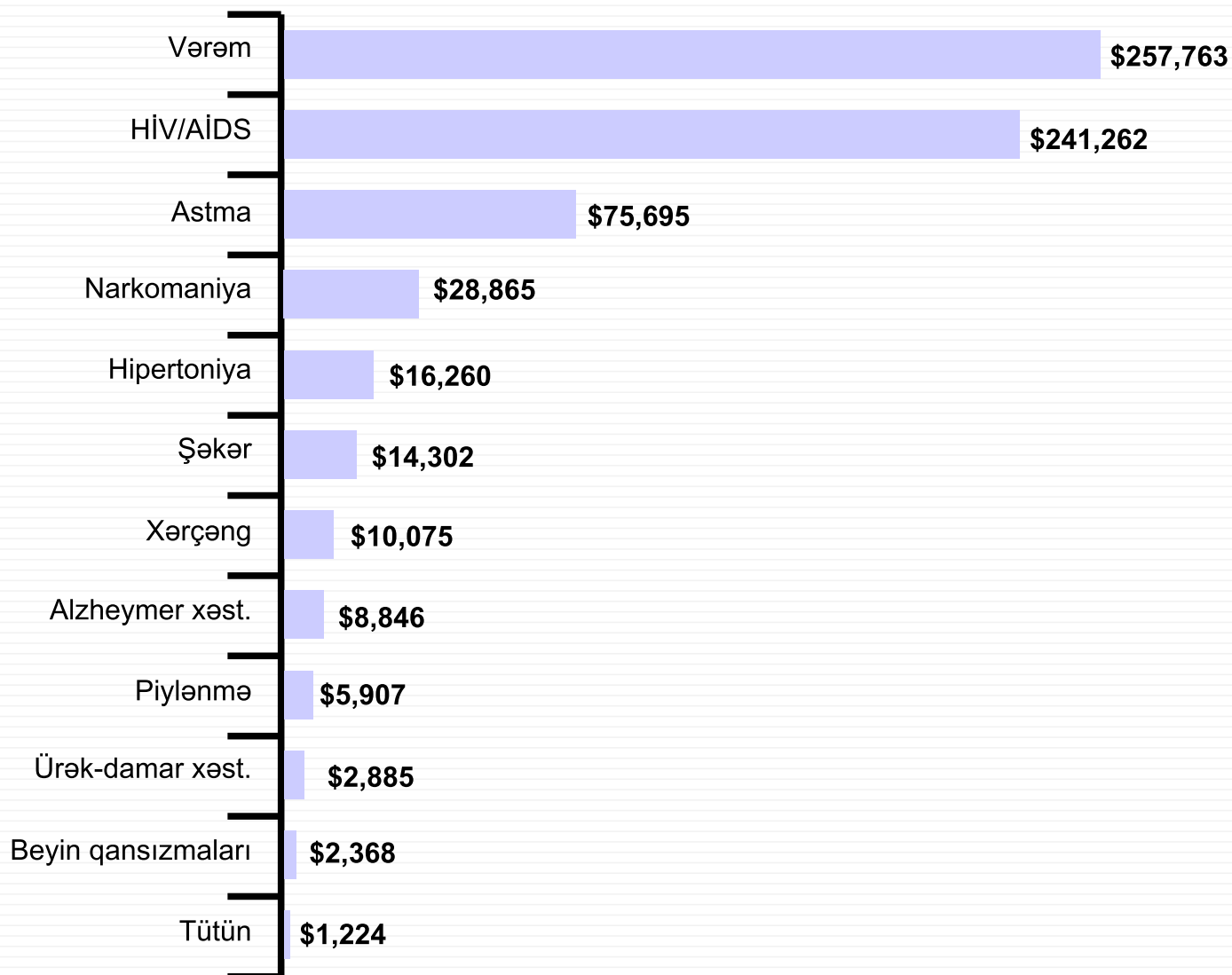

Qeyri-kommersiya və ictimai qurumların kifayət qədər maliyyələşdirilməməsi və tütünə nəzarət üzrə tədqiqatların maliyyə cəhətdən gəlirli olmaması tütünə nəzarət sahəsində olan maraqların tez-tez toqquşması ilə nəticələnir.

Tütün şirkətləri tədqiqatlara sərmayə qoyduqda, onlar tədqiqatın hazırlanması, aparılması və nəticələrin yekunlaşdırılmasında hər hansı bir rol oynayacaqlarını gözləyirlər. Elmi tədqiqatların həqiqi nəticələrini qorumaq və qərəzli olmadıqlarına inam yaratmaq üçün bir çox tədqiqatçılar və təşkilatlar tütün sənayesindən maddi vəsait qəbul etmək istəyirlər. Tədqiqatları maliyyələşdirən agentliklərdən Amerika Xərçəng Cəmiyyəti, Kanadanın Milli Xərçəng İnstitutu, Avstraliyanın Milli Ürək Fondu və Avropa Xərçəng İttifaqları Assosiasiyası tütün sənayesindən dəstək alan tədqiqatçılara qrant verməyi qadağan edirlər.

TƏDQIQATLARA SƏRF OLUNAN XƏRCLƏRİN MÜQAYİSƏSİ

ABŞ-ın Sağlamlıq üzrə Milli İnstitutu tərəfindən ən mühüm sağlamlıq problemləri ilə bağlı tədqiqatlara sərf edilən maliyyə xərcləri, 2007-ci il

BACARIQLARIN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ

Tütünə nəzarət qabiliyyəti xalqın fərd, dövlət qurumları və cəmiyyət səviyyəsində tütünün istifadəsinin azaldılmasına yönəlmiş məqsədlərə çatmaq bacarığıdır.

Bir çox ölkələr tütün sənayesinin “işğalı” ilə mübarizə aparmaq və ya Tütünə Nəzarət üzrə Çərçivə

Konvensiyasının maddələrini tam yerinə yetirmək gücündə deyil. Tütünə nəzarət bacarıqlarının formalaşdırılması rəhbərlik sərəştəsinin inkişafı, siyasi sahədə müvəkkillik, nəzarət strukturuna sərmayə qoymaq və tütünə nəzarət qanunlarını daim həyata keçirməklə nəticələnir. Bu baxımdan güclü və səmərəli fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatlarına kömək etmək çox vacibdir. Təşkilatlar vətəndaşları məlumat, bacarıqlar və resurslarla təmin etməklə onları tütünə nəzarət və sağlamlığın təbliği kimi fəaliyyətlərə cəlb edə bilərlər.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, Tütün İstifadəsinin Azaldılması üzrə Blumberq Təşəbbüsü, Bil və Melinda Geyts Fondu, Çərçivə Konvensiya Alyansı və GLOBALink kimi bir sıra qurumlar ölkələrin tütünə nəzarət bacarıqlarını inkişaf etdirmək sahəsinə böyük töhfələr vermişlər. 2008-ci ilin iyul ayında Blumberq filantropu 31 ölkədə 73 layihəni maliyyələşdirmişlər. Xeyriyyəçilər Maykl Blumberq, Bil və Melinda Geyts tərəfindən yeddi il üçün (2006–2013) ayrılmış 500 milyon dollar məbləğində vəsait zəif və orta inkişaf etmiş ölkələrdə tütünə nəzarət üzrə resursları 3 dəfədən çox artırmışdır.

Maliyyə resursları zəngin tütün şirkətləri ilə mübarizədə bərabər imkanlar yaratmaqda kömək edir. Lakin hər bir xalq, təşkilat və ya fərd, hətta məhdud resurslarla da tütün fəlakətinin qarşısını almaq üçün yeni siyasət və təcrübələri uyğunlaşdırıb həyata keçirmək gücünə malikdir.

!!!

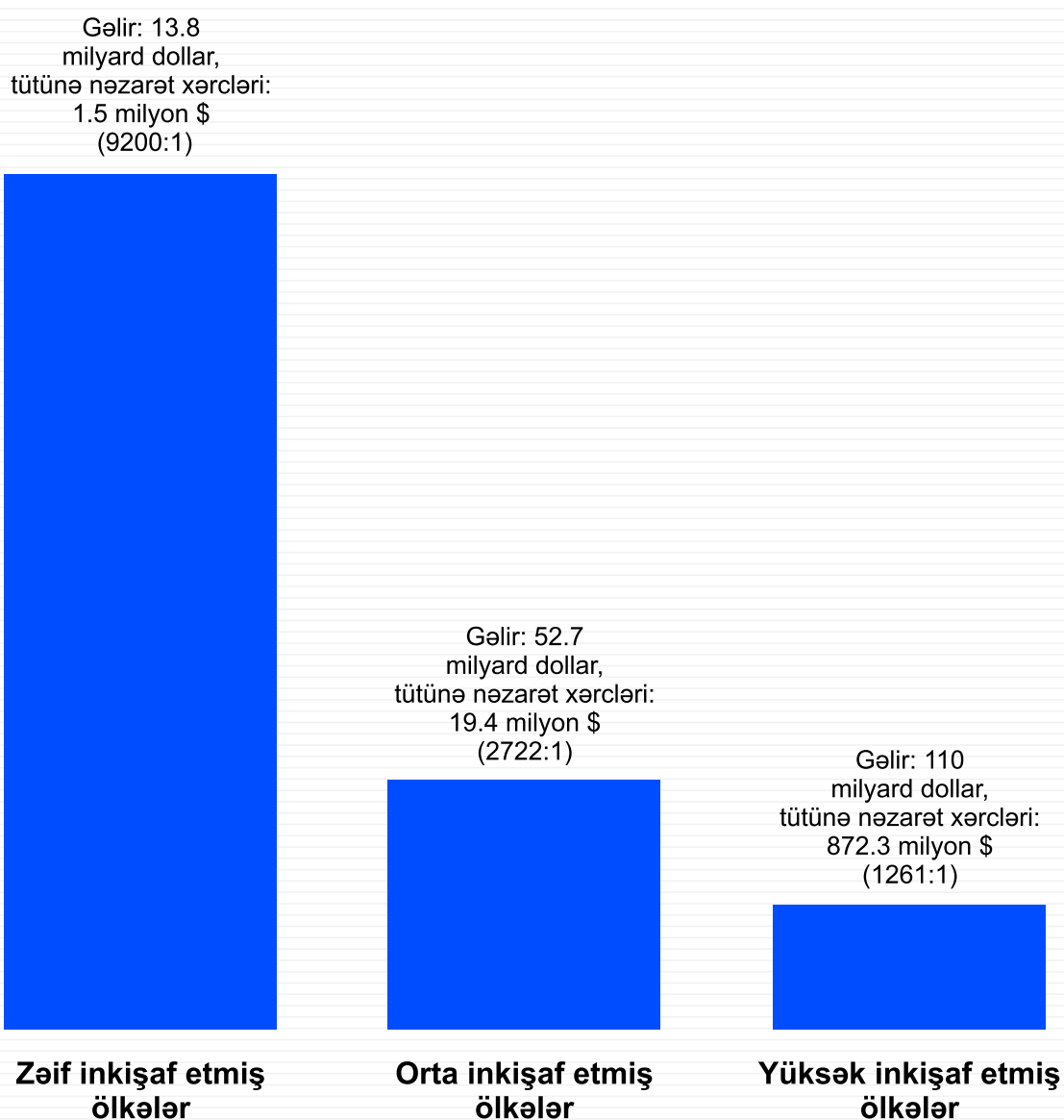
● “BİZ şahidi olmuşuq . . . məlumatın gücü dünyanı dəyişir və indi dünyanın bir çox kənd və şəhərlərində səhiyyə cəmiyyətləri tütünün dağıdıcı olduğunu ifşa edir. . .”

Maykl Blumberq , Nyu York şəhərinin Meri, 2008.

● “Bu viranedicu epidemiyanın qarşısının alınması dərman və vaksinlərdən deyil, hökumət və vətəndaş cəmiyyətinin qarşılıqlı fəaliyyətlərindən asılıdır.”

Marqaret Çan, Baş Direktor, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, 2008.

TÜTÜNƏ NƏZARƏT XƏRCLƏRİNİN TÜTÜN VERGİLƏRİNDƏN ƏLDƏ OLUNAN GƏLİRƏ NİSBƏTİ

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Tütünə Nəzarət üzrə Çərçivə Konvensiyası (TNÇK)

TNÇK 2005-ci ilin fevral ayının 27-də qüvvəyə minmişdir və bu gün Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının 192 üzvündən 162-si qısa müddət ərzində bu Konvensiyaya qoşulmuşdur. Konvensiyanın katibliyi yaradılmış, protokol və icra direktivlərinin hazırlanması məqsədilə tərəfdaşların illik görüşlərinin keçirilməsi qərara alınmışdır.

Bu saziş tütünə nəzarət prosesinin global və qaçılmaz bir hərəkət olması və insanların rifahı və sağlamlığı üçün faydalı olması faktını qəbul etməkdə qanunvericilərə kömək edir. Təəccüblü deyil ki, tütün istehsalçıları böyük gücə və qanuni statusa malik olan bu sazişin əleyhinə çıxaraq müxtəlif razılaşmalar və özünüidarəedən bazar mexanizmləri axtarmağa cəhdlər etmişlər. Lakin bunlar əksər hallarda səmərə verməmişdir.

TNÇK tütün istehsalçıları narahat etməməlidir. Çünki, 2010 və 2015-ci illər arasında tütündən istifadənin yayılma göstəricilərinin azalacağına baxmayaraq əhali artımı ilə əlaqədar dünyada tütün istifadəçilərinin sayının 1.4 milyarddan 1.7 milyard nəfərə qədər artacağı gözlənilir.

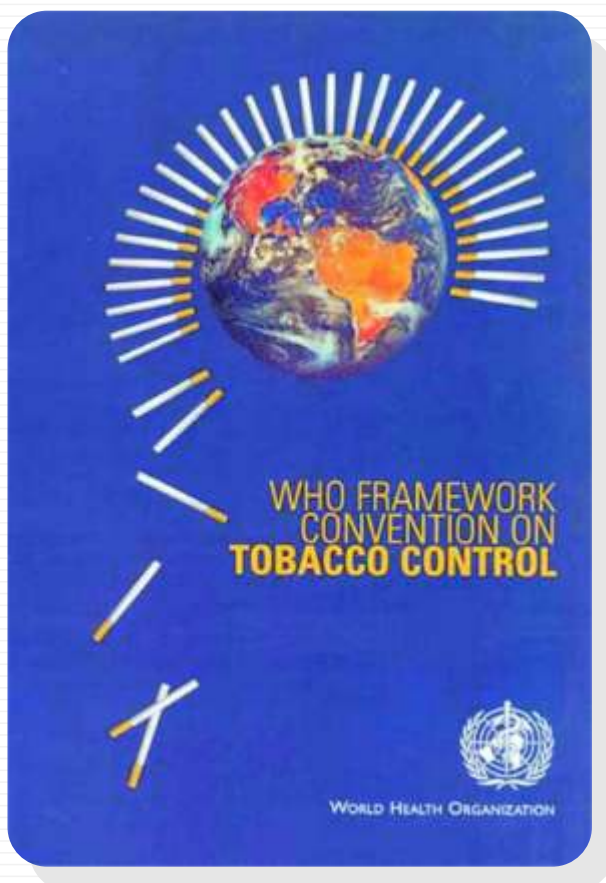
Səhiyyə iqtisadçılarının məlumatlarına görə TNÇK tütün yetişdirən ölkələrin

iqtisadiyyatları daxil olmaqla milli iqtisadiyyatlara ziyan vurmayacaq. Belə ki, TNÇK-da qaçaqmalçılığa nəzarət istisna olmaqla əsasən tələbatın azaldılmasına yönəlmiş strategiyalar nəzərdə tutulur. Sazişin təsiri nəticəsində müxtəlif resurslar mobilizə olunmuş, yüzlərlə qeyri-hökumət təşkilatları bir araya gəlmiş, səhiyyə nazirliklərinin bu sahə ilə bağlı siyasətləri və digər dövlət nazirliklərinin və qurumların tütünə nəzarətlə bağlı məlumatlılığı inkişaf etdirilmişdir.

İlkin protokol qanunsuz ticarətlə bağlı olacaq və bu sahədə səhiyyə siyasətlərinin tütün sənayesindən qorunması (Maddə 5.3), tütün haqqında həqiqi məlumatların tütün məhsullarının qablarında və etiketlərində qeyd edilməsi, müxtəlif şəkillər vasitəsilə səhiyyə xəbərdarlıqlarının istifadə olunması (Maddə 11) və tütün məhsullarının dünyada reklamının, təbliğinin və maliyyələşdirilməsinin qadağan olunması (Maddə 13) üçün qaydalar qəbul edilmişdir.

“İnsanların rifahı ali qanun olmalıdır”

Siseron (b.e.ə 106–43-cü illər)

ÜST-nin TÛTÛNƏ NƏZARƏT ÜZRƏ ÇƏRÇİVƏ KONVENSİYASININ ƏSASLARI

Tənzimlənmə:

- Tütun məmulatlarının tərkibi, qablaşdırılması və etiketləşdirilməsi
- Tütun məmulatlarının həddi-buluğa çatmayan şəxslərə satışı və ya onların özü tərəfindən satılması
- Tütun məmulatlarının qanunsuz ticarəti
- İş yerlərində və ictimai yerlərdə tütunün çəkilməsi

İstifadəçi tələbatının aşağıdakı yollarla azaldılması:

- Qiymət və vergi ilə bağlı tədbirlərin keçirilməsi
- Tütunün reklamı, təbliğatı və sponsorluq fəaliyyətlərinə tam qadağanın qoyulması
- Maarifləndirmə, təlimlər və digər yollarla ictimaiyyətin məlumatlılığının artırılması və tütündən istifadə vərdisindən çəkinmək istəyənlərə yardımın edilməsi

Ətraf mühitin və tütun yetişdirən insanların sağlamlılıqlarının qorunması:

- İqtisadi cəhətdən dayanıqlı alternativ fəaliyyətlərə keçmələrinin dəstəklənməsi
- Tədqiqatların və nəzarətin həyata keçirilməsi və məlumatların bölüşdürülməsi
- Öhdəliklərin yerinə yetirilməsi məqsədilə hüquqi fəaliyyətlərə dəstək verilməsi

SIQARETSİZ ƏRAZİLƏR

Siqaretə qadağa həm siqaret çəkənlər, həm də çəkməyənlər üçün faydalıdır. Bu zaman siqaret çəkməyənlər daha az tütün tütüsünə məruz qalır, siqaret çəkənlər isə daha az siqaret çəkir. Nəticədə belə vəziyyət siqaretdən imtina hallarına gətirir və insanlarda siqareti atmaq qabiliyyətlərinin olduğuna inam yaradır. Qismən qoyulan qadağa şəraiti ilə müqayisədə tam qadağa şəraitində daha yaxşı nəticələr əldə edilir. Otaq/bina daxilində siqaret çəkməyə icazə olduqda tütünü kənarlaşdırmaq üçün ventilyasiyanı qənaətbəxş təmin etmək mümkün olmur və siqaret çəkənlərin siqareti azaltmasının əhəmiyyəti itir. Siqaretə qadağa qoymaq nisbətən ucuz başa gəlir ki, bu da yanğın təhlükəsi, az sığorta ödənişləri və işdən yayınma hallarının azalması formasında əməkdaşlara bilavasitə maddi səmərə verir.

Ümumiyyətlə ictimai yerlərdə siqaret çəkilməsinin qadağan edilməsinə yüksək dəstək mövcuddur.

Siqaretsiz ərazilərlə bağlı qanunların kifayət qədər olmadığı bir çox ölkələrdə ictimaiyyət, bağlı sahələrdə təmiz hava haqqında qanunun qəbul edilməsinin tərəfdarıdır. Siqaretin qanun tərəfindən qadağan olunduğu ölkələrdə işçilər, müştərilər və biznes sahibləri nəticələrdən çox razı olduqlarını bildirirlər.

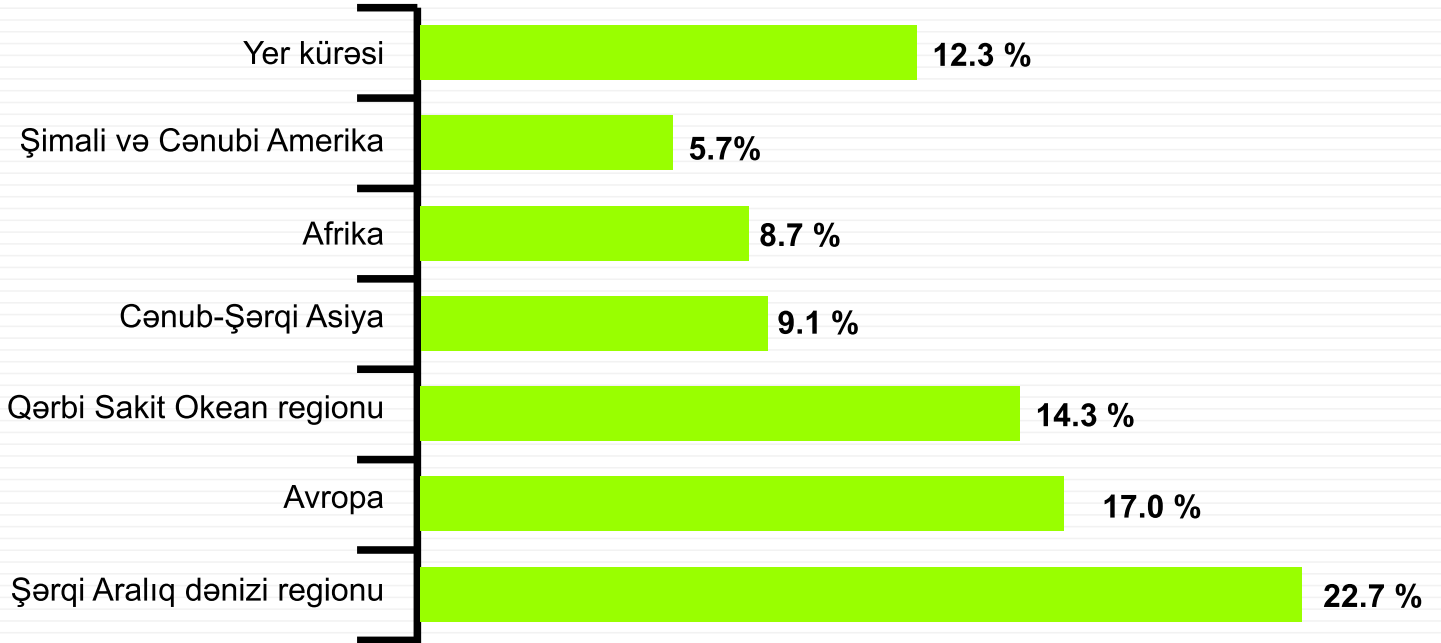
Tütünyə məruz qalmanın bütün yolları təhlükəlidir. Ventilyasiya vasitəsilə ikincili tütün tütüsünün toksik və kanserojen təsirini aradan qaldırmaq mümkün deyil. Bunun üçün çox güclü, yəni tornado gücündə hava axını tələb olunur. Tütün tütüsü olmayan ərazilər qanununun geniş yayıldığı ölkələrdə yaşayan siqaret çəkməyən böyüklərin 12.5%-i, qanunun məhdud yayıldığı ölkələrdə 35.1%-i və belə bir qanunun olmadığı ölkələrdə isə 45.9%-i ikincili tütün tütüsünə məruz qalır. Dünya əhalisinin yalnız 5%-i tam siqaretsiz ərazilər qanunları ilə yaşayır.

!!!

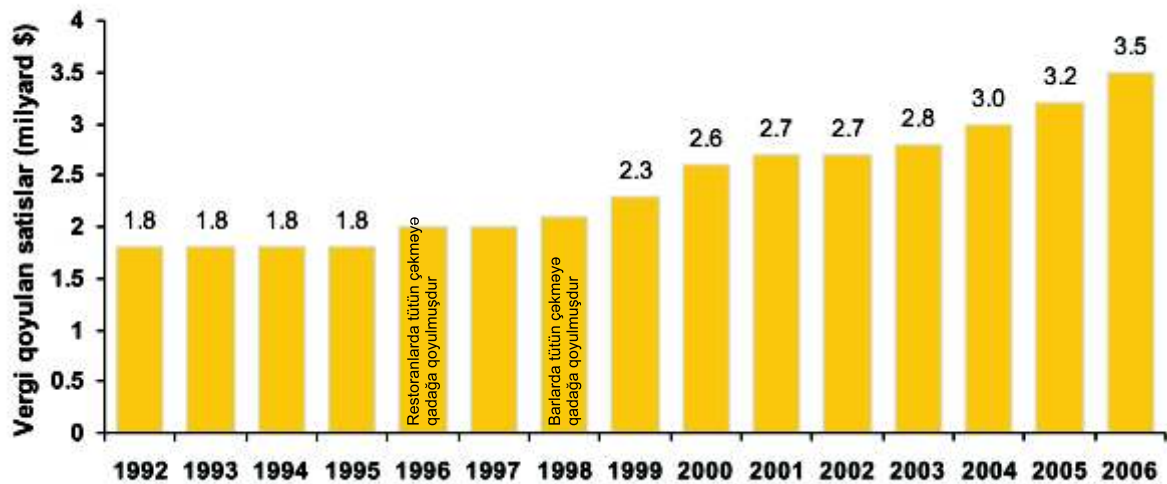
- ABŞ, 2007-ci il: İş yerlərində ikincili tütün tütüsündən müdafiə olunmayan siqaret çəkməyənlərin orqanizmlərində tütün mənşəli kanserojenlərin səviyyəsi artmışdır.
- İrlandiya, 2004-ci il: Siqaretsiz ərazilər qanunu nəticəsində bar işçilərinin ikincili tütün tütüsünə məruz qalmaları həftə ərzində 30 saatdan 0-a düşmüşdür.
- Çin, 2007-ci il: Böyük şəhərlərdə yaşayanların 90%-i ictimai nəqliyyatda, məktəblərdə və xəstəxanalarda və 80%-i isə iş yerlərində siqaret çəkməyin qadağan edilməsinin lehinedir.

RESTORANLARDA TÛTÛNÛN ÇĀKİLMĀSİNĀ QADAĀA QOYULAN ŐLKĀLĀRİN REGIONLAR ÜZRĀ SAYI, faizlə, 2007

TÛTÛN ÇĀKMĀYĀ QADAĀA QOYULDUQDAN SONRA RESTORAN VĀ BARLARDA GĀLİR İTKİSİ MÛŞAHİDĀ OLUNMAMIŞDIR

Kaliforniya, ABŞ, 1992-2006-cı illər

MARKETİNG QADAĞALARI

Marketing tütün məhsullarından istifadəni artırır, siqaret çəkməyə başlayanları tütünə aludə edir və səhiyyə qurumlarının tütünə nəzarət istiqamətindəki cəhdlərini boşa çıxarır. Bu səbəbdən bir çox ölkələr tütün marketinginə bəzi məhdudiyyətlər qoymuşlar. Lakin natamam məhdudiyyətlər siqaret çəkmənin azalması ilə nəticələnmişdir. Çünki tütün şirkətləri öz cəhdlərini məhdudiyyət olmayan ərazilərə yönəldirlər.

Tütünə qadağa ilə bağlı reklamların artdığını gören tütün şirkətləri yeni müştərilər cəlb etmək üçün daha yaradıcı yollar axtarırlar. Siqaret çeşidlərinin artırılması, təbliğat xarakterli tədbirlərin keçirilməsi, pərakəndə siqaret satıcılarının mükafatlandırılması, beynəlxalq media vasitələrində yayılan reklamların maliyyələşdirilməsi, siqaret qutularının daha cəlbedici dizaynla hazırlanması tütün sənayesinin tütünə qadağa reklamlarına qarşı atdığı addımlardandır.

Tütünün reklamına, marketinginə, maliyyələşdirilməsinə və təbliğinin bütün formalarına rəsmi qadağaların qoyulması yolu ilə əhəlinin siqaret çəkmə səviyyəsini azaltmaq mümkündür.

Validənlər tərəfindən siqaret çəkməyə qoyulan məhdudiyyətlər və validənlərin siqaret çəkməməsi, gənclərin siqaret çəkməyə aludə olma riskini azaldır.

“Reklam və təbliğatın qadağan edilməsi bütün media vasitələri və bütün siqaret markaları əhatə edildiyi halda effektivdir . . . Hökumət tütün reklamını yalnız bir və ya iki media vasitəsində qadağan edərsə, tütün şirkətləri öz reklam xərclərini digər media vasitələrinə yönəldər və bu, tütünün ümumi istifadəsinə təsir etmz”.

Henri Saffer, İqtisadi Tədqiqatlar Bürosu, ABŞ, 2000-ci il.

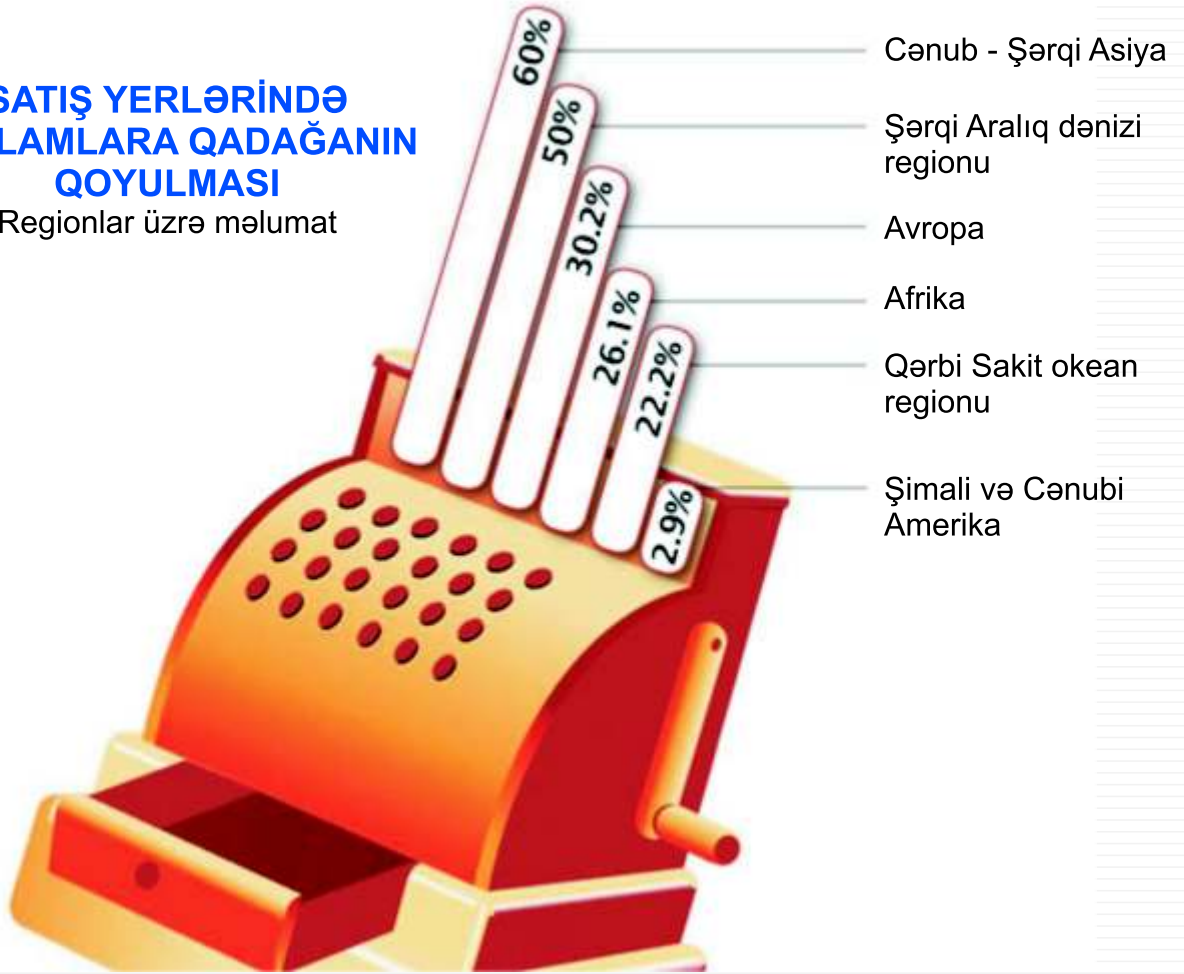

!!!

- Tütünə Nəzarət üzrə Çərçivə Konvensiyasının qəbul olunduğu vaxtdan etibarən ölkələr 5 il ərzində marketingə qadağa tədbirlərini həyata keçirməlidirlər.
- Geniş və səmərəli marketing qadağaları siqaret çəkməni il ərzində 6%-ə qədər azalda bilər.

SATIŞ YERLƏRİNDƏ REKLAMLARA QADAĞANIN QOYULMASI

Regionlar üzrə məlumat

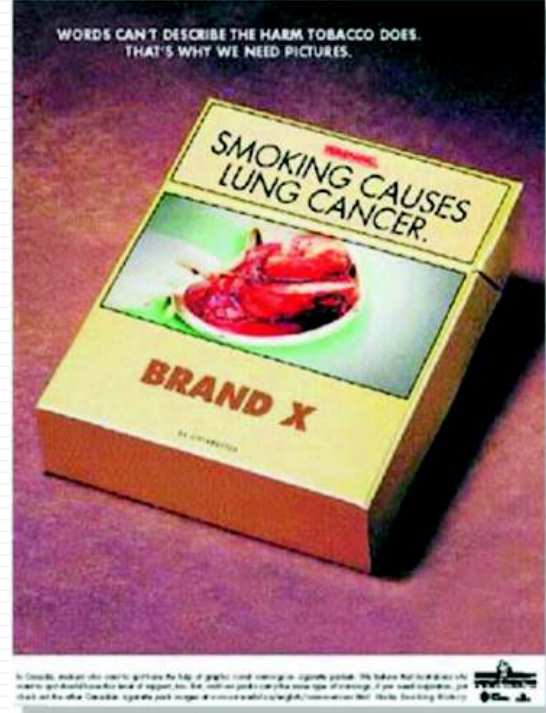

MƏHSULUN ETİKETLƏŞDİRİLMƏSİ

Tütün məhsullarının qutularının üzərində verilən sağlamlıq xəbərdarlıqları bütün istifadəçilərin əhatə edilməsinə zəminlik yaradır. 1960-cı ildən başlayaraq siqaret qutularının üzərindəki xəbərdarlıq etiketlərində siqaret çəkməyin ziyanlı olduğu qeyd edilir və onu tərgitməyə çağırır. Hal-hazırda bir çox ölkələrdə, siqaret qutularında xəbərdarlıq etiketlərinin olması tələb kimi qoyulur və yeni qanunlar xəbərdarlıq yazılarının ölçülərini böyütmək, mənasını gücləndirmək və qrafik quruluşunu yaxşılaşdırmağı tələb edir. ÜST-nin TNÇK-nın əsas maddələrindən biri olan 11-ci Maddə onu imza edən tərəfləri ratifikasiyanın 3 ili ərzində sağlamlıq xəbərdarlıqlarının siqaret qutusunun görünən hissəsinin ən azı 30, daha yaxşısı isə 50%-ni əhatə etməsinin təmin edilməsinə vadar edir. Xəbərdarlıqlar tütün çəkmənin bütün növlərinə, həmçinin tüstüsüz tütünə də şamil olunmalıdır.

Tütüistifadəçilərinin illərlə səhv qavradıqları “yüngül” siqaretlər haqqında yanlış fikirləri aradan qaldırmaq cəhdləri sadəcə “yüngül” və “orta” sözlərinin tütün qutularının üzərindən götürməklə bitməməlidir.

Rəng, emblem, qrafik bəzəyi olmayan sadə qutular, yalnız markanın adı və xəbərdarlığın olması sağlamlıq xəbərdarlığının təsir gücünü artırır. Sadə siqaret qutularına qoyulan tələblər tütünün reklamı ilə bağlı məhdudiyətlərlə üst-üstə düşür. Belə ki, qutuların dizaynı ilə bağlı reklam istehsalçıların istifadə etdikləri əsas reklam növlərindən biridir.

“Tütün çəkmək ağ ciyər xərçənginə səbəb olur”

!!!

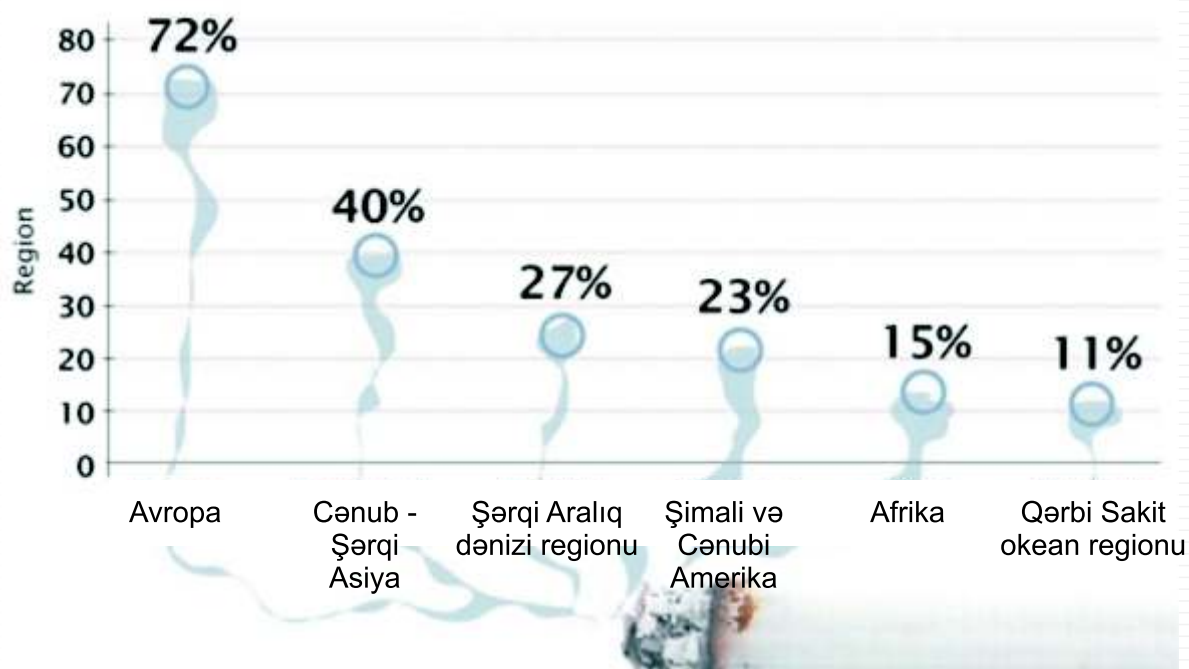
● “SADƏ QUTULAŞMA tütün sənayesi tərəfindən tütün məhsullarının siqaret çəkən milyardlarla insana və gələcək müştərilərə təklif edilməsinin əsas yollarından birini ixtisara salardı.”

Əlavə, 2008.

● “SAĞLAMLIQ XƏBƏRDARLIQLARI-nın qutuların üzərinə yazılması demək olar ki, hökumətdən heç bir xərc tələb etmir.”

ÜST, 2008.

“YÜNGÜL”, “ORTA” VƏ DİGƏR ÇAŞDIRICI İFADƏLƏRİN İŞLƏNMƏSİNİ QADAĞAN EDƏN TÜTÜN MƏMULATLARININ ETİKETLƏŞDİRİLMƏSİ ÜZRƏ QANUNLARIN İŞLƏMƏ SƏVİYYƏSİ
Regionlar üzrə məlumat

SƏHIYYƏ KAMPANİYALARI

İctimaiyyətin tütünə nəzarət məsələləri haqqında məlumatlılığı və ona dəstəyi olmadan tütündən istifadənin azaldılması məqsədilə yalnız hüquqi və vergi müdaxilələrinin istifadəsi çətinliklərlə qəbul olunardı. Kütləvi kommunikasiya, səhiyyə maarifi tədbirləri və mötəbər məlumatlar tütünə nəzarət sahəsində uğurlara nail olmağın əsas elementləridir.

Bir çox hökumətlər və məktəb sistemləri, güclü qanunlar, tütünün tərgidilməsinə yönələn xidmətlər və tütünlə mübarizəyə həsr olunmuş səmərəli kurikulumlar daxil olmaqla, ətraflı məktəb proqramları tərtib etmək, həyata keçirmək və dayanıqlılığını təmin etmək üçün cüzi maliyyə vəsaitlərinə malikdirlər.

Bir çox ölkələrdə, xüsusilə tibbi maarifləndirmənin az maliyyələşdirildiyi yerlərdə, tütün sənayesi bu amildən istifadə edərək gənclərin siqaret çəkməsinə qarşı çıxan proqramları maliyyələşdirərək öz ictimai nüfuzlarını artırmağa çalışırlar. Təəccüblü deyil ki, tütün sənayesi tərəfindən maliyyələşdirilən bir çox gənclərlə bağlı olan proqramlarda gənclərin tütün istifadə etmə vərdişlərinə çox az təsir edə biləcək tədbirlərdən istifadə olunur.

Bir çox hallarda onlar siqaret çəkməni yetkinlik və azadlıq ideyaları ilə əlaqələndirərək gəncləri tütündən istifadəyə həvəsləndirirlər.

Bütün dünyada səhiyyə maarifi tədbirləri əsasən sinif otaqlarından kənarında həyata keçirilir. Bura media, filmlər, xalqların müxtəlif adət-ənənələri, internet və s. daxildir. Tütünə nəzarət fəaliyyətləri haqqında təmənnəsiz xəbərlər verən azad media və sosial media, tütünə nəzarətin gücləndirilməsinin vacib formalarındandır. Tütünlə bağlı vərdişlərə dair məlumatların yayılmasında sosial şəbəkələr olduqca böyük gücə malikdir. Bu sistemə aid olan internet səhifələri dialoqlar, dəstək və tütünə qarşı sağlamlıq məlumatlarını yaymaq üçün mövcud olan güclü və yeni platformadır.

“İronik vəziyyət ondadır ki, tütün sənayesi sağlamlıq imiclərindən ölümü satmaq üçün istifadə edir, səhiyyə təşkilatları isə əksinə, ölümlə bağlı imiclərdən sağlamlığı satmaq üçün istifadə edirlər.”

Yusuf Saluji, Ağ Ciyər Xəstəlikləri üzrə Ümumdünya konfrans, Keyptaun, 2007

!!!

“Heç bir dərrakəli və nəcib insan narkotiklərə qarşı gənclər proqramlarının maliyyələşdirilməsi üçün narkotik alverçilərindən pul almaz. Heç kəs . . . uşaqları cinsi zorakılıq sahəsində maarifləndirmək üçün uşaq pornoqrafiyası ilə məşğul olanlardan pul almaz. Bu halda nə üçün hökumətlər... gəncləri tütündən yayındırmağa yönələn tədris proqramları üçün tütün sənayesindən pul alır?”

ÜST, Qərbi Sakit Okean regionu ofisi, Tütünsüz Həyat Təşəbbüsü, 2002-ci il

ÜST-ÜN “DÜNYADA TÜTÜNSÜZ GÜN” KAMPANIYALARININ MÖVZULARI

1988	Tütün, ya da, Sağlamlıq: Sağlamlığı seç
1989	Qadınlar və Tütün
1990	Tütünsüz Böyümək
1991	Tütün İctimai Yerlərdə və Nəqliyyatda
1992	Tütün İş Yerlərində
1993	Tibbi Xidmətlər və Tibb İşçiləri Tütünə Qarşı
1994	Media Tütünə Qarşı
1995	Tütün İqtisadiyyatı
1996	Tütünsüz İdman və İncəsənət
1997	“Tütünsüz Dünya Naminə Həmrəylik”
1998	Tütünsüz Böyümək
1999	Tütünü Tərgitmək
2000	Tütün Öldürür – Aldanma
2001	İkincili Tütün Tüstüsü Öldürür. Gəlin Ətraf Mühiti Təmiz Saxlayaq
2002	Tütünsüz İdman
2003	Tütünsüz Film/Tütünsüz Moda
2004	Tütün və Yoxsulluq
2005	Tibb İşçiləri Tütünə Qarşı
2006	Tütün Bütün Formalarda və Təzahürlərdə Öldürücüdür.
2007	Tütünsüz Ətraf Mühit
2008	Tütündən Azad Gənclər
2009	Tütünlə Bağlı Sağlamlıq Xəbərdarlığı

SIQARETI TƏRGİTMƏ

Tütünün istifadəsi dayandırıldıqda onun orqanizmə ziyanlı təsiri həmin andan başlayaraq azalır və belə təsir faktiki olaraq bir müddətdən sonra tamamilə yox olur. Bu vəziyyət, hətta tütünü uzun müddət istifadə edənlərdə də baş verir. Tütündən istifadəni dayandırmaq heç vaxt gec deyil! Tütünə nəzarət üzrə qanunlar tütündən istifadənin dayandırılması səviyyəsinin artırılmasına kömək edə bilər. Bu, 21-ci əsrin 1-ci yarısında tütünlə bağlı ölüm hallarının xeyli azaldılması üçün ilkin şərtidir.

Bir çoxları tütün çəkmək vərdişindən çox asanlıqla çəkinir, digərləri isə tütün asılılığından yaxa qurtarmaq üçün xeyli əziyyət çəkirlər. Tütün çəkməyi tərgitmək mümkündür və bu halların sayı getdikcə artaraq bir norma halını alır. İndi bir çox ölkələrdə keçmiş siqaret çəkənlərin sayı hal-hazırda siqaret çəkənlərin sayından çoxdur. Keçmişdə siqaret çəkənlərin əksəriyyəti siqareti özləri tərgidirdilər. Bununla yanaşı tütün asılılığından azad olmağa kömək göstərən proqramların və yardımçı vəsaitlərin sayı getdikcə artmaqdadır. Əksər ölkələrdə nikotinin əvəz edilməsinə yönəlmiş müalicə (saqqızlar, plastrlar və inhalyatorlar), bupropion və vareniklin kimi farmakoloji məhsullar mövcuddur.

Siqareti tərgitmək üçün xüsusi telefon xidməti xətləri, mətnli mesajlar, onlayn məsləhət xidməti və interaktiv telefon danışıqları kimi kommunikasiya texnologiyaları tütünün istifadəsinin dayandırılmasında olduqca böyük rol oynayır. Davranışın dəyişdirilməsi, hipnoz, meditasiya və akupunktura daxil olmaqla müxtəlif psixoloji və davranışla bağlı müalicəvi üsullar da istifadə oluna bilər.

Tütünün tərgidilməsi üzrə proqramlar insan həyatını xilas edir, sosial normaları və ictimai dəyərləri dəyişir. Belə proqramların fəaliyyəti nəticəsində uşaqların tütünə aludə olmaq ehtimalının azalmasına, böyüklərdə isə tütün çəkməyi tərgidə biləcəklərinə inam yaranmasına kömək edəcək şərait yaradılır.

Tütünün tərgidilməsindən artıq bir neçə saat sonra onun orqanizmə vurduğu bezi zərərler demək olar ki, aradan qalxmağa başlayır. Siqareti tərgitdikdən bir il sonra insanda koronar damar xəstəliyi ehtimalı 50% azalır. 5-15 ildən sonra həmin insanda beyin qansızmalarının yaranma ehtimalı siqaret çəkməyənlərin səviyyəsinə düşür. Tütün çəkməyi tərgitdikdən 10 il sonra xərçəngin yaranma ehtimalı da olduqca azalır.

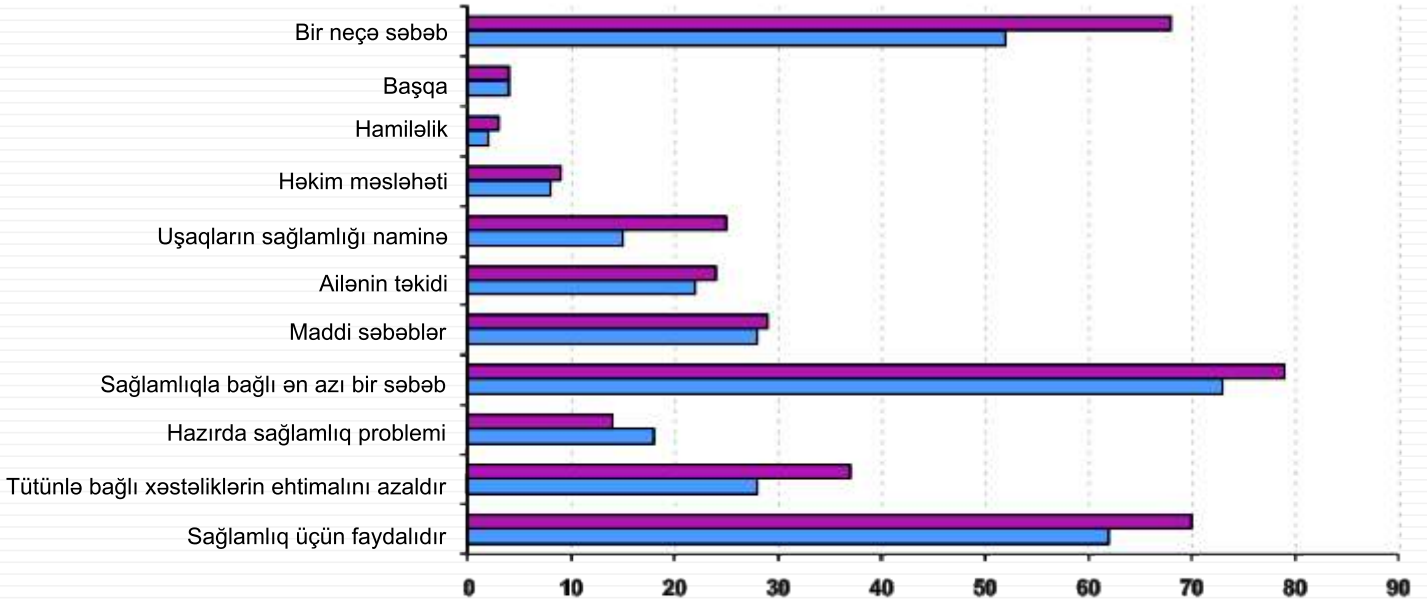
!!!

● **Çin:** Tütündən istifadəni tərgitmə 1996-cı ildə 9%, 2002-ci ildə 12%-ə qədər artmışdır. Bu isə keçmişdə tütün çəkənlərin sırasını 10 milyon nəfərə qədər çoxaltmışdır.

● **Yaponiya:** Kişilər arasında tütün çəkmə göstəriciləri 1960-cı ildə 80%-dən 2005-ci ildə 40%-ə enmişdir. Bu isə əsasən tütün çəkməyi tərgitməklə bağlı olmuşdur.

İNSANLAR TÛTÛN ÇƏKMƏYİ NƏYƏ GÖRƏ DAYANDIRIRLAR

Birləşmiş Krallıq, 2007-ci il (%)

TÜTÜNÜN QIYMƏTİ VƏ VERGİLƏR

Tütünlə bağlı vergilərin artırılması tütün məmulatlarının bahalaşması ilə nəticələnir. Bu isə öz növbəsində insanları siqareti tərgitməyə vadar edir, çəkilən siqaretlərin sayını azaldır və siqaret çəkməyənləri istifadəyə başlamaqdan çəkindirir. Siqaret məmulatlarının qiymətində 10% artım onlara tələbatı 2.5 – 5%-ə qədər azaldır. Digərlərindən fərqli olaraq gənclərin, azlıqların və aşağı gəlirli siqaret çəkənlərin qiymətlərin artmasına cavab olaraq siqareti tərgitmə və ya daha az siqaret çəkmə ehtimalı 2-3 dəfə çoxdur. Siqaret məmulatlarının qiyməti gənclərin siqaret çəkməyə başlamalarına çox güclü təsir etdiyindən qiymət artımı siqaretin uzunmüddətli istehlakını xeyli azaldır.

Tütünlə bağlı vergilərin artırılması tütüne nəzarət sahəsində ən sadə və effektiv alətdir. Tütünlə bağlı vergilər tütünün istifadəsini azaltmaqla yanaşı, adətən yüksək vergi gəlirlərinin əldə edilməsinə imkan yaradır. Əldə olunan bu vəsait tütüne nəzarət siyasətini həyata keçirmək və gücləndirmək və həmçinin səhiyyə və sosial proqramları maliyyələşdirmək üçün istifadə oluna bilər. Bu hal əhalinin sağlamlığını qorumaq istəyən, bununla bərabər dövlətin əsas gəlir mənbəyini itirməsindən ehtiyat edən siyasətçilər üçün müsbət xəbərdir.

Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Tütüne Nəzarət üzrə Çərçivə Konvensiyası tərəfdaş ölkələri tütünün istifadəsini azaltmaq məqsədilə qiymət və vergi siyasətlərini uyğunlaşdırmağa vadar edir. Dünya Bankı siqaret vergilərinin (əlavə dəyər vergisi və satış vergisi də daxil olmaqla) bir siqaret qutusunun qiymətinin 2/3-dən 4/5 hissəsi qədər hesablanmasını tövsiyə edir. Tütün vergilərinin artırılması tütün istifadəçilərinin sayını xeyli azaldır, əhalinin sağlamlığına və dövlətin iqtisadi durumuna müsbət təsir edir.

“Çərçivə Konvensiyasının tərəfdaşları anlayırlar ki, qiymət və vergi ilə bağlı tədbirlər əhalinin müxtəlif təbəqələrinin tütündən istifadəsinin azaldılması üçün əsas və effektiv yollardandır.”

Maddə 6, Tütüne Nəzarət üzrə Çərçivə Konvensiyası.

!!!

Çin: siqaret məmulatlarının qiymətinin 10% artırılması siqaret çəkmə səviyyəsini 5% azaldı və bu yolla əldə olunmuş gəlirin hesabına 33 milyon kənd əhalisinin əsas səhiyyə ehtiyaclarını ödəmək mümkün oldu.

DİN

Din dünyada sosial normalara və mədəni adət-ənənələrə təsir edərək bir çox insanların gündəlik həyatında mühüm rol oynayır.

Amerika qitəsinin yerli bitkisi olan tütün bir çox yerli Amerika mədəniyyətlərində rəmz sayılır. Çeroke adətlərinə görə tütün duaları mənəvi dünyaya çatdıran bir qəsiddir. Kolumba qədərki dövrdə dini mərasimlər və ayinlər zamanı tütün yarpağından az istifadə olunurdu, bu səbəbdən də tütünün istifadəsi asılılıq yaratmır və sağlamlıq problemləri ilə nəticələnirdi. Bu gün isə dünyada tütündən ən çox istifadə edənlər yerli Amerikalılardır.

Qədim dinlərin çoxunda tütün pandemiyası başlamazdan əvvəl yaranmış ayələrdə tütünle bağlı suallar cavablandırılmamışdır. Buna baxmayaraq əksər dinlər, insanların öz həyat və sağlamlıqlarını, həmçinin ailələrinin və cəmiyyətin müqəddəsliyi və paklığını qorumağın vacib olduğu ilə razılaşıır.

“Hər bir insan öz sağlamlığının və xəstəliyinin müəllifidir.”

Sidhârta Qautama Budda
(b.e.ə 563–483-cü illər).

“Monaxlara siqaret təklif etmək günah sayılır”

Tailandda Tütünə qarşı Kampaniyada istifadə edilən plakatdakı mətn.

Plakat buddist monaxları siqaretə aludə olmaqdan çəkəndirmək üçün istifadə olunmuşdur.

2002-ci il.

“Tütün çəkmə qısa müddətli həzz yaratsa da, tütünün bir çox xəstəliklərə və iztirablara səbəb olduğu artıq sübut olunmuşdur”.

Müqəddəs 14-cü Dalay Lama.

“Tütün çəkmənin insan orqanizminə ziyan vurmaması bu dərəcədə danılmazdırsa, hesab etmək olar ki, tütün çəkmək haramdır”.

Dr. Əhməd Omar Haşim, Al Azar Universiteti, Qahirə, Misir.

